

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ UYGULAMALI BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

Akdeniz University
Journal of the Faculty of Applied Sciences

YIL 2020 CİLT 2 SAYI 1

Year 2020 Volume 2 Issue 1

E-ISSN: 2717-6177

T. C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Akdeniz University

UYGULAMALI BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
Journal of the Faculty of Applied Sciences

CİLT 2, SAYI 1, 2020
Volume 2, Issue 1, 2020

E-ISSN: 2717-6177

Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi

E-ISSN: 2717-6177

Yıl 2020, Sayı 1

Dergi Sahibi

Prof. Dr. Mustafa GÜLMEZ Akdeniz Üniversitesi

Editör

Doç. Dr. Halil ÖZEKİCİOĞLU Akdeniz Üniversitesi

Editör Yardımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Nuri AVŞARLIGİL Akdeniz Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Filiz YETİZ Akdeniz Üniversitesi

Dil Editörü

Prof. Dr. Ş. Gözde YİRMİBEŞOĞLU Akdeniz Üniversitesi

Yönetici Editör

Arş. Gör. Hasan Emin GÜRLER Akdeniz Üniversitesi

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Mustafa GÜLMEZ Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Ş. Gözde YİRMİBEŞOĞLU Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Halil ÖZEKİCİOĞLU Akdeniz Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Filiz YETİZ Akdeniz Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nuri AVŞARLIGİL Akdeniz Üniversitesi

Arş. Gör. Hasan Emin GÜRLER Akdeniz Üniversitesi

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahir NAKİP	Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Levent ÇITAK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Gülden ÜLGEN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Sadık ÖNCÜL	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. M. Şükrü AKDOĞAN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KÜÇÜKAKSOY	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Halil TUNALI	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nalan AKDOĞAN	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. M. Zihni TUNCA	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Müslüme NARİN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz Elmas SARAÇ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY	Ufuk Üniversitesi
Prof. Dr. Gökhan AKYÜZ	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Ahmet TUNCAY	

Hakem Listesi*

Prof. Dr. Aydın SARI	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan ERTURGUT	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Cüneyt KILIÇ	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Halil ÖZEKİCİOĞLU	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Kemal VATANSEVER	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. Necati Alp ERİLLİ	Cumhuriyet Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi A. Beyhan AKAY	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayberk Nuri BERKMAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ERGİN ÜNAL	Tarsus Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Begüm ERDİL ŞAHİN	İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ercüment DOĞRU	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun ÖĞÜNÇ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İlkey ÖZTÜRK	Bahçeşehir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nuray AKAR	Akdeniz Üniversitesi

*Dergimizin ikinci cildinin ilk sayısında katkıda bulunan tüm Hakem Hocalarımıza çok teşekkür eder, kariyerlerinde başarılar dileriz...

Not: Hakem listesi akademik unvan ve alfabetik sıra dikkate alınarak oluşturulmuştur.

İÇİNDEKİLER

Avro-Türk Lirası Paritesindeki Değişimin Türkiye'nin Avro Para Birimiyle Olan İthalat ve İhracatına Etkisi <i>Fatih BOZ</i>	1-16
Türkiye'de Sivil Havacılık Yönetimi Araştırmalarındaki Eğilimler: 1998-2019 Yılları Arasında Hazırlanmış Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Derleme <i>Fulya ALMAZ</i>	17-32
2008 Global Finans Krizinden Sonra Merkez Bankaları'nın En Son Görevi Olarak Finansal İstikrar ve Türkiye Örneği <i>Doğukan IŞIK, Elife AKİŞ</i>	33-52

CONTENTS

Effect of Changing in Euro-Turkish Lira Parity on Turkey's Import and Export with the Euro Currency <i>Fatih BOZ</i>	1-16
Trends in Civil Aviation Management Research in Turkey: A Comparative Compilation of PhD and Master Theses Between 1998-2019 <i>Fulya ALMAZ</i>	17-32
Financial Stability as the Latest Assignment of Central Banks After 2008 Global Financial Crisis and the Case of Turkey <i>Doğukan IŞIK, Elife AKİŞ</i>	33-52

Editörden...

Dergimizin 2020/1 sayısı ile 3 adet özgün makale dergi kurulumuz tarafından yayına kabul edilmiştir. Özgünlük yine yayın kurulumuzun özenle üstünde durduğu bir ölçüt olarak dikkate alınmıştır.

Bu sayımızda Dr. Fulya ALMAZ *“Türkiye’de Sivil Havacılık Yönetimi Araştırmalarındaki Eğilimler: 1998-2019 Yılları Arasında Hazırlanmış Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Derleme”* başlıklı çalışmasıyla, ülkemizde hızla gelişen havacılık sektörüne ve Sivil Havacılık Yönetimiyle ilgili literatürün gelişimine katkıda bulunacak bibliyometrik bir analiz yapmıştır. Dr. Elife AKIŞ ve Doğukan IŞIK tarafından hazırlanan *“2008 Global Finans Krizinden Sonra Merkez Bankaları’nın En Son Görevi Olarak Finansal İstikrar ve Türkiye Örneği”* başlığıyla yayınlanmasına karar verilen çalışma ise 2008’de riskli kredilerin kriz yaratması sürecini ve TCMB’nin finansal istikrarı sağlamak için aldığı önlemleri anlatması bağlamında Finansal İktisat alanında katkıda bulunmaktadır. Fatih BOZ tarafından hazırlanan *“Avro–Türk Lirası Paritesindeki Değişimin Türkiye’nin Avro Para Birimiyle Olan İthalat ve İhracatına Etkisi”* başlıklı çalışma ise döviz kurundaki değişimlerin ülkemizin dış ticaretine etkisini anlamak açısından önemli bir çalışma olarak görülmüştür.

Değerli yazarlarımıza, hakemlerimize ve dergimiz kurullarına bu sayımızda verdiği katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Halil ÖZEKİCİOĞLU
EDİTÖR

Makale Türü / Article Type: Araştırma / Research

AVRO-TÜRK LİRASI PARİTESİNDEKİ DEĞİŞİMİN TÜRKİYE’NİN AVRO PARA BİRİMİYLE OLAN İTHALAT VE İHRACATINA ETKİSİ

Fatih BOZ
Akdeniz Üniversitesi

■ Özet

Bir ülkede yapılan ithalat ve ihracat toplamı o ülkenin dış ticaretini oluşturmaktadır. Dış ticaret günümüz açık ekonomilerinin en bağımlı olduğu faaliyetlerden bir tanesidir. Bu bağımlılık küreselleşmenin verdiği etkiyle 1950’lerden sonra gitgide artmış ve çeşitli düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Gerek Dünya Ticaret Örgütü’nün kurulması, gerek Gümrük Birliği anlaşmaları ithalat ve ihracatı destekleyen en önemli oluşumlardandır. Ülkeler başka ülkelerle mal ve hizmet ticareti yaparak uluslararası ticari faaliyette bulunurlar. Yapılan uluslararası ticaret birçok etmenlerden etkilene bilmektedir. Bunlar arasında ekonomik, siyasi ve sosyal faktörler bulunabilmektedir. Ekonomik faktörler arasında bulunan döviz kuru artış ve azalışları ülke dış ticaretlerini etkileyen önemli etmenler arasındadır. Bu çalışmada ülkeler arasında ithalat ve ihracat miktarlarına etki ettiğini düşünülen kur değişimleri ve nedenleri incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’nin en fazla dış ticaret faaliyetinde bulunduğunu AB Avro bölgesiyle yaptığı dış ticaret, toplam dış ticaretle kıyaslanmıştır. Bunun yanında TL/Avro paritesindeki değişimin 2005-2018 döneminde Türkiye’nin Avro para birimiyle yaptığı dış ticareti nasıl etkilediği test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre AVRO/TL paritesindeki değişimin Türkiye’nin Avro para birimiyle yaptığı ihracatına ve ithalatına anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Net Dış Ticaret, Döviz Kuru, Euro/Türk Lirası Paritesi, Döviz Kuru Değişimi Yaklaşımları, AB Ülkeleriyle Dış Ticaret

Effect of Changing in Euro-Turkish Lira Parity on Turkey's Import And Export with the Euro Currency

■ Abstract

The total amount of imports and exports made in a country constitutes the foreign trade of that country. Foreign trade is one of the most dependent activities of today's open economies. This dependency has increased since the 1950s with the effect of globalization and has brought various regulations. The establishment of the world trade organization, as well as the customs union agreements are the most important elements supporting the import and export. Countries conduct international trade activities by trading goods and services with other countries. International trade between countries is influenced by many factors. These include economic, political and social factors. Exchange rate increases and decreases among economic factors are very important factor affecting the country's trade. In this study, the changes in exchange rates and the reasons for the effects of imports and exports between countries were investigated. Moreover, Turkey's largest foreign commercial activity outside his trade with the EU found that the eurozone has been compared to total foreign trade. Besides, Turkish Liras/Euro exchange rate movements during the period 2005-2018 in Turkey's foreign trade made with the Euro were tested to see how affected. According to results there is a significant effect on both Turkey's exports and imports with Euro currency.

Keywords: Net Foreign Trade, Exchange Rate, Euro/Turkish Lira Parity, Exchange Rate Change Approaches, Foreign Trade With EU Countries

Atf: Boz, F. (2020). Avro-Türk Lirası Paritesindeki Değişimin Türkiye’nin Avro Para Birimiyle Olan İthalat ve İhracatına Etkisi. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-16.

GİRİŞ

Uluslararası ticarete döviz kurları farklı ülkelerde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarını karşılaştırmamızı sağladığından anahtar bir rol oynamaktadır (Krugman vd., 2012:321). Döviz kurlarının oluşumunu açıklamaya dair yaklaşımlar dış ticaret akımları, satın alma gücü paritesi yaklaşımı, parasalcı yaklaşım ve portfolyo denge modeli yaklaşımı olarak çeşitlenmektedir. Bunların bir kısmı geleneksel yaklaşım bir kısmı ise modern yaklaşımlar içinde yer almaktadır.

Literatürde birçok çalışma döviz kuru değişimlerinin dış ticarete olan etkilerini araştırmıştır. Bunlar incelenen ülke grupları ve analiz sonuçları açısından farklılaşmaktadır. Genel olarak döviz kuru oynaklığının dış ticaret üzerine etkisi açık bir şekilde ifade edilememektedir (Yücesan vd., 2017: 1296).

Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi 2018 yılında yaklaşık 390 milyar doları bulmuştur. Bunun yaklaşık 167 milyar doları ihracat, 223 milyar doları ise ithalattan oluşmaktadır. İhracatın 188 milyarlık kısmı Avro para birimiyle, ithalatın ise 188 milyarlık kısmı Avro para birimiyle yapılmıştır (TUİK, 2018a).

TUİK (2018b)'e göre Türkiye dış ticaretinin büyük bir kısmı Avrupa birliği ülkeleriyle ve Avro bölgesiyle yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada da Avro/TL para birimindeki değişimin Türkiye'nin Avro para birimiyle yaptığı dış ticarete etkisi 2005-2018 dönemi yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Sonuçlara göre AVRO/TL paritesindeki değişimin Türkiye'nin Avro para birimiyle yaptığı ihracatına ve ithalatına anlamlı bir etkisi tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre kurun yüksek ve düşük olduğu dönemlere ihracat ve ithalat açısından neler yapılabileceğine dair öneriler verilmiştir. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en önemli özelliğini kur değişimlerinin toplam dış ticarete olan etkisine değil, en fazla dış ticaret oranına sahip olduğu Avro Bölgesi ülkeleriyle yaptığı dış ticarete olan etkisini incelemesidir.

1.KUR DEĞİŞMELERİNİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİLER

Bir ekonominin ödemeler dengesi, fiyat istikrarı, tam istihdam, kalkınma gibi dengeleri belirleyen unsurlar açısından döviz kuru, önemli bir etmendir. Bu nedenle, kurların hareket sınırlarını çizen sistemler de ekonomik ilişkilerin belirleyicisidir. Döviz kurlarını ve kurlarda gerçekleşen değişimleri belirleyen rejime döviz kuru sistemi denilmektedir. Bir ülkenin parasının yabancı paralarla hangi güç yoluyla, nasıl ve hangi oranlarla ilişkilendirileceğine yönelik kuralları döviz kuru sistemleri koymaktadır (Cengiz, 2018: 2-3).

Bir ülke parasının diğer ülke paraları cinsinden değerini ifade eden bir göstergeye döviz kuru denir. Ayrıca döviz kuru, kendine özgü bir varlık değeridir. Bunun yanındadiğer varlık fiyatlarının hareketlerini yöneten ve yönlendiren ekonomik ilkeler, döviz kuru hareketleri için de geçerlidir (Krugman vd., 2012: 320).

Döviz kurlarında meydana gelen beklenmedik değişiklikler döviz kuru oynaklığı olarak tanımlanabilir. Oynaklık yatırımı, üretimi, dış ticareti ve uluslararası finansal akımları olumsuz etkilediğinden ölçülüp tahmin edilmesi önemli bir konu haline gelmiştir. İki ana nedenden ötürü döviz kuru oynaklığı çok önemlidir. İlki, ulusal devletlerin para politikaları üzerinde yarattığı etkidir. Çünkü ihracata dayanan büyüme stratejisi olan ülkelerde oynaklığının yarattığı etkiler hayati önem taşımaktadır. İkincisi ise, uluslararası portföylere yatırımcı katılımların artması ve varlık piyasası yaklaşımı modelinin kullanılmasıdır (Sengupta, 2002: 617).

Kurların oluşumu sadece bir kuram ile açıklanamamaktadır, ekonomik ve sosyal etmenlerin çeşitliliği ve karşılıklı bağılıkları döviz kurlarının belirlenmesinde rol almaktadır. Bu nedenle döviz piyasasında döviz kurlarına etki eden birçok faktör bir araya getirilerek daha gerçekçi ve yaşanan dünyaya daha yakın genel denge şartları sağlanmaya çalışılmaktadır. Geleneksel döviz kuramları statik, yeni döviz kuramları dinamik bir yöntemle dayanmaktadır. Bu yöntem zaman içinde ülkelerin üretim ve teknolojik yapılarında, döviz piyasasında ve uluslararası finansal alanında meydana gelen değişimleri ele almaktadır. Özellikle uluslararası ölçekte ve eksik rekabet piyasaları varsayımları altında yeni döviz kuramları geliştirilmesi döviz kurlarının oluşmasını açıklayan kuramlara farklı boyutlar kazandırmaktadır ve geleneksel kuramların eksiklerini gidermeye çalışıp tamamlayıcı niteliktedir (Öztürk ve Bayraktar, 2010: 187-188). Geleneksel yaklaşımlar sabit kur sistemlerinin yaygın olduğu, uluslararası sermaye hareketlerinin ise yoğun olmadığı bir dönemin karakteristiğine uygun olarak, uzun dönem belirleyicilerin ön plana çıktığı tarihsel bir konjonktürde öne çıkmıştır (Cengiz vd., 2018: 6).

Seyidoğlu (2017)'e göre kur değişimlerini geleneksel olarak ticaret akımlarına dayanan ve uzun dönemdeki değerleri tahminleyen teorilerle açıklamaktadır. Dış ticaret akımları yaklaşımı, satın alma gücü paritesi yaklaşımı, parasal yaklaşım ve portfolyo dengesi (mali varlık) yaklaşımı gibi teoriler döviz kurlarının oluşumunu açıklayan yaklaşımları oluşturmaktadır. Bunlardan ilk ikisi geleneksel açıklamalar son ikisi ise yeni ya da çağdaş teoriler olarak bilinmektedir.

Bir ülkenin parasının değerini o ülkenin mal ihracat ve ithalatı belirlemesi dış ticaret akımları yaklaşımını ifade eder. Dış ticaret bilançosunun fazla vermesi yani ithalatın

ihracattan küçük olması durumunda ulusal paranın dış değeri yükselir. Tersine durumda ulusal paranın değer yitirmesine yol açar. Yerli ve yabancı malların göreceli fiyatları, iç ve dış ekonomilerdeki reel gelir artışları, tüketici tercihlerinin yerli ve yabancı mallara doğru kayması, teknolojik gelişme, faktör stoklarındaki artışlar vs. gibi faktörler sayılabilir. Tersine durumların ortaya çıktığı bazı durumlarda ise ticaret akımlarının eksik yönlerini öne çıkarmaktadır (Seyidoğlu, 2017: 468).

Satın Alma Gücü Paritesi (SGP), belli bir zaman dilimi dâhilinde iki ülkeye ait para birimleri arasında kaydedilen kur değişimlerinin, yine aynı iki ülkenin göreceli fiyat düzeylerinde kaydedilen farka göre belirlendiğini öne süren bir yaklaşımdır ve döviz kurlarının belirlenmesindeki başlıca yöntemlerden birisidir. SGP yaklaşımı kur hareketlerinde asli belirleyici olarak fiyat düzeyi değişimlerini merkeze aldığından “döviz kurlarının enflasyon teorisi” olarak da tanımlanmaktadır (Dornbusch, 1985: 1).

Satın alma gücü paritesi (SGP) yaklaşımına göre SGP mutlak ve göreceli olarak ikiye ayrılır. Tek fiyat kanunun uluslararası alanda işleyişine dayanır ve iç ve dış fiyatlarla döviz kuru arasında bir ilişki kurar. Sermaye akımlarını tümünden ihmal eden mutlak SGP yalnız mal ve hizmet ticaretini denkleştirecek kurları belirlemektedir. Bunun gibi kur değişimlerini açıklama da ki bazı eksiklerinden dolayı alternatif olan göreceli SGP daha yaygın kullanılmaktadır. Göreceli SGP teorisine göre fiyat ve kurların mutlak büyüklüğünden ziyade bunlardaki göreceli değişimler ele alınır. Buna göre kurlardaki değişim iki ülke arasındaki enflasyon oranına bağlıdır. Ulusal ekonomi de enflasyon oranı yabancı ülkeye göre ne kadar yüksekse döviz kurlarının da o ölçüde artması gerekir. SGP yaklaşımı altında hükümet müdahalelerinin aşırı olması ve aşırı ya da eksik değerlendirilmiş ulusal paralar etkisiyle döviz kurları değişebilmektedir. Yani Merkez Bankasının piyasaya yaptığı döviz satışları böyle bir duruma neden olabilir (Seyidoğlu, 2017: 469-476).

Parasalıcı yaklaşıma göre kurlarda meydana gelen bir değişim para arz ve talebindeki değişimlerin bir sonucudur. Merkez Bankası para arzını ayarlandığı için parasal yaklaşımda asıl ağırlık paraya olan talebe ve onun belirleyicilerine verilir. Para talebinin sabit olduğu bir durumda para arzının artması halkı yabancı mal ve menkul değerlere daha fazla yöneltecek buda ödemeler bilançosunun açık vermesine ve ulusal paranın değer kaybetmesine neden olacaktır. Para arzındaki bir artışta yabancı mal ve hizmet ithali ayrıca sermaye ihracından dolayı döviz talebinin artması demektir. Bu ise döviz kurunun yükselmesine neden oluyor. Para arzının azaltılması da tam tersi bir durum doğuruyor. Paranın arzı kadar paraya olan talepdeki değişimlerde döviz kurunu etkiler. Yurt içi reel gelir artışları, faizlerdeki bir azalma ve enflasyon artışları nominal para talebini arttırması örneği verilebilir. Sabit para arzı var sayımı

altında döviz kurunda ve döviz talebinde düşüş meydana gelir. Parasalcı modelde geleceğe yönelik beklentiler de önemlidir bireyler elde edilen tüm bilgileri kullanırlar ve tahminlerini oluşturur ve buna göre hareket eder. Bu yöndeki fikirler döviz kurlarının oluşumunda tahminlerin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu yaklaşıma göre yerli ve yabancı menkuller bir birleriyle tam ikame edilebilmektedir (Seyidoğlu, 2017: 476-480).

Oldukça yeni bir teori olan Portfolyo denge modeli yaklaşımı, ilk olarak Tobin tarafından kapalı bir ekonomi için geliştirilmiştir. Bu yaklaşım döviz kurlarındaki dalgalanmaları yabancı para cinsinden finansal araçların arz ve talebindeki değişimler yoluyla açıklamaya çalışır. Aslında burada Tobin döviz kurlarının belirlenmesi üzerinde değil, ekonomik birimlerin portföy tercihleri (portföy teorisi) üzerinde durmaktadır. Daha sonra model Tobin'in analizinden hareketle geliştirilmiştir. Denge döviz kurunun portföy yaklaşımı çerçevesinde açıklanmasına yönelik ilk çalışmalar McKinnon, Branson (1975) ve Kouri (1976) tarafından yapılmıştır (Atış, 2008: 37).

Ekonomiye dair politik açıklamalar ve haberler döviz talebi, dolayısıyla döviz kurundaki oynaklığı etkilemektedir. Ekonominin yönetimiyle ilgili yapılan açıklamalar, döviz kurlarıyla ilgili beklenti oluşmasına böylece ekonominin şekillenmesine sebep olmaktadır. Meydana gelen bir politik değişiklik ya da döviz kuruna dair istatistiksel veriler yayınlandığında kur bu haberlerden etkilenip değişiklik göstermektedir (Copeland, 2000: 320). Finansal dinamiklerdeki küreselleşme ekonomik ve sosyal etkenlerin çeşitliliği de göz önünde bulundurulduğunda, döviz kuru hareketlerinde geleneksel ve modern teorilerin ve modellerin kurlardaki değişimleri açıklamada yetersizdir (Cengiz, 2018: 2).

2. LİTERATÜR

Literatüre göre;

Qian ve Varangis (1994: 394) çalışmalarında kur değişimlerinin ticaret üzerine etkisi araştırmışlar. ARCH modeli kullanıp yaptıkları analize göre döviz kuru oynaklığının Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve Japonya'nın ihracatları üzerinde olumsuz bir etkinin, İsveç, İngiltere ve Hollanda ihracatları için ise olumlu bir etkinin olduğu tespit etmişler. Döviz kuru oynaklığındaki % 10'luk artışın Kanada için % 7,4, İsveç için % 5 oranında ihracat artışına neden olduğunu belirtmektedirler ayrıca genel olarak ithalatın negatif ihracatın ise pozitif etkilediğini vurgulamaktalar.

Aricca (1999: 331) çalışmasında döviz kuru dalgalanmalarının iki ticaret üzerine etkisi incelemiştir. Yer çekimi modeli ve panel veri analiziyle yaptığı çalışmasında döviz kurundaki belirsizliğin uluslararası ticarete olumsuz etkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Saatçioğlu ve Karaca (2004: 11) alışmalarında 1981-2001'deki dalgalı kur döneminde, sabit kur sisteminin terk edilip esnek kur sistemine geçildiği dönemi uer aylık veriler kullanarak ele almışlardır. Türkiye'de döviz kurundaki belirsizliklerin ihracata etkisini incelemişler ve analiz sonucunda döviz kurundaki belirsizliğinin hem kısa hem de uzun dönemde ihracatı olumsuz etkilediğini tespit etmişler.

Barışık ve Demircioğlu (2006: 12) yaptıkları çalışmada 1980-2001 yılları arasındadış ticaretteki değişimle kur değişimleri arasında uzun dönemli bir ilişki, kurdan ithalata güçlü ihracata ise kısmen güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Gl ve Ekinci (2006: 12) VAR modeli kullanarak Türkiye'deki reel döviz kuru ile ithalat ve ihracat arasındaki nedensellik ilişkisini 1990-2006 dönemini ele alarak araştırmışlardır. Analiz sonucuna göre reel döviz kurundan dış ticarete bir nedenselliğin olmadığını, dış ticaretten reel döviz kuruna ise tek yönlü nedensellik ilişkisi saptamışlardır. Bu dış ticaret dengesini sağlamada reel döviz kurunun etkin bir şekilde kullanılmayacağını göstermektedir.

Kızıldere ve Kabadayı (2008: 12-13) alışmalarında 1980-2010 yılları arası kısa ve uzun dönemli ilişkileri belirlemek için eř bütünleşme ve hata düzeltme modelleri kullanılmıştır. Kullanılan bu modellerle Türkiye'de kurların aşağı yönlü hareket etmesi yani Türk Lirasının değer kazanması ihracatı arttırdığını, bunun yanında ithalat değerkeninin ihracatı pozitif yönde %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir etkisinin bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Hayakawa ve Kamura (2009: 404-405) Doğu Asya bölgesinde bulunan 60lkenin olduğu araştırmada döviz kurundaki değerim ve uluslararası ticaret arasındaki ilişki 1992-2005 dönemi aylık verilerle inceleyip geleneksel gravity analizi yapmışlardır. Değerkenler olarak yurtiçi gelir, reel ihracat hacmi, yurt dışı gelir, mesafe, dil kullanılmıştır. nce Dünyadaki karşılıklı ihracat hacmi için en kk kareler (EKK) tekniğiyle gravity denge modeli hesaplanmış, ardından döviz kurundaki değerimin Asya ve İç-Asya ticareti arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Elde edilen bulgulara göre döviz kurundaki değerimin İç Asya'daki ticarete etkisinin diğer bölgelere göre daha fazla olduğunu tespit etmişler.

Tarı (2009: 8) 1989: Q1-2007: Q3 dönemi arasını uer aylık veriler kullanarak yaptđı çalışmasında döviz kuru belirsizliğinin uzun dönemde ihracat üzerinde negatif bir etkisini, kısa dönemde etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Sarı (2010: 12) 1982: 05-2006: 12 dönemi aylık verileri kullanarak yaptđı çalışmasında Markov Switching ARCH tekniğiyle kurdaki değerimi belirleyip döviz kuru istikrarındaki önemin istikrarlı bir ithalat içinde önemli olduğunu, kur ve kurdaki değerkenlerin ithalat

değerini belirleyen en önemli etmen olduğunu, döviz kuruyla ithalat arasında ters orantılı bir etkinin olduğunu ve yurt içinde döviz kurunun değişkenlik miktarındaki artışın o oranda ithalatı azaltacağını belirtmiştir.

Aktaş (2010: 12) 1989: 1-2008: 4 dönemi üçer aylık verilerle VAR analizi yapmıştır. Çalışmada Türkiye'de reel döviz kuru ile dış ticaret ilişkisini analiz etmiştir. Böylece reel döviz kurlarında meydana gelen değişimlerin dış ticaret üzerine bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir.

Hepaktan ve Çınar (2011: 16) 1982: 01-2011: 07 verileriyle Türkiye'deki döviz kuru sistemlerinin ithalat ve ihracat ilişkisini incelemiştir. Buna göre dış ticaretle döviz kuru sistemleri arasındaki ilişkinin çok düşük seviyede olduğunu tespit etmiştir.

Kızıldere vd. (2013: 53) çalışmalarında Panel ADRL modeli kullanıp, içinde Türkiye'nin de olduğu büyüyen ekonomilerde kur değişimlerinin kısa dönemde negatif, uzun dönemde ise anlamlı bir etkisinin olmadığını belirlemişlerdir.

Güneş vd. (2013: 13) yaptığı çalışmasında 1995-2010 dönemlerini yapısal VAR modeli kullanarak reel döviz kuru, dış ticaret hadleri ve dünya petrol fiyatları endeksini analiz etmişler. Buna göre dış ticaret hadlerinde meydana gelen bir şokun kur politikası esnek olan Türkiye'deki reel döviz kurunu sürekli azalan şekilde aynı yönde etkilediğini ve uzun dönemde ise dış ticaret haddinin reel döviz kurunda meydana gelen değişimlerin %6'sı açıklandığını belirlemişlerdir.

Kutlu (2013: 16) literatür incelemesi olarak yaptığı çalışmasında döviz kurlarında meydana gelen değişimlerin Türkiye'nin dış ticaret dengesi üzerine bir etkisinin olup olmadığı hakkında bir fikir birliğinin olmadığını tespit etmiştir.

Jiang (2014: 621) çalışmasında, nominal döviz kuru oynaklığının 1981-2012 dönemi için Çin'de ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Döviz kuru değişiminin ithalat ve ihracat üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Bu nedenle, Çin'in dış ticaretinde rasyonel ve verimli bir gelişme sağlamak için döviz kurunu makul bir seviyede tutmak amacıyla politikalar ve önlemler alınması gerektiğini önermektedir.

Asteriou vd. (2016:139) çalışmalarında döviz kurundaki oynaklığın Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye için uluslararası ticaret hacimleri üzerindeki etkisini incelemişler. Hem nominal hem de reel efektif döviz kuru verileri için tahmin edilen oynaklığı tespitinde GARCH modeli, uzun vadeli ilişkiyi saptamak için ARDL test yaklaşımını ve kısa vadeli etkiler için Granger nedensellik modelleri kullanmışlardır. Sonuçlar, uzun vadede, Türkiye dışındaki döviz kuru oynaklığı ile uluslararası ticaret faaliyetleri arasında herhangi bir bağlantı olmadığını ve bu durumda bile oynaklığın etkisinin

büyükliğünün oldukça az olduğunu göstermektedir. Ancak kısa vadede, Endonezya ve Meksika için oynaklıktan ithalat / ihracat talebine önemli bir nedensellik olduğunu tespit etmişlerdir. Nijerya örneğinde, ihracat talebinden oynaklığa tek yönlü nedensellik bulunurken, Türkiye için oynaklık ile ithalat / ihracat talebi arasında nedensellik tespit edilmemiştir.

Yücesan vd. (2017: 1296) çalışmalarında, seçilmiş bazı kriterler baz alınarak seçilen ülkelerin ihracatı ve ithalatı olmak üzere iki farklı modelle panel veri analizi yapılmışlar. Buna göre, döviz kuru oynaklığının seçilen ülkelerin ihracatları üzerinde bir etkisinin olmadığını ithalatları üzerinde ise istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönde bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir.

3. TÜRKİYE İLE AB DIŞ TİCARET VE DÖVİZ KURU DEĞİŞİM İSTATİSTİKLERİ

Türkiye'nin temel ticaret ortağı Avrupa Birliği ülkeleridir çünkü Avrupa Birliği ülkeleriyle olan ihracatın istikrarını koruması 2000'li yıllarda artan ticaret yaratıcı etkiler ve ihracatın ithalatı karşılama oranının toplam dış ticarete yıllık ortalama %65 iken Avrupa Birliği ile olan dış ticaret %75 dolayında olmuştur (Utkulu, 2005: 29).

Tablo 1. Türkiye'nin Toplam İhracat ve İthalatı ve Euro İle Yaptığı İthalat ve İhracat (2000-2018).

Yıllar	İhracat (Avro)	Toplam ihracat (tüm para birimleri)	İthalat (Avro)	Toplam ithalat (tüm para birimleri)
2000	2.128.778	27.774.906	5 640 899	54 502 821
2001	5.773.272	31 334 216	7 065 034	41 399 083
2002	16.813.573	36 059 089	19 061 106	51 553 797
2003	23.303.051	47 252 836	27 506 048	69 339 692
2004	31.149.265	63 167 153	39.299.556	97 539 766
2005	35.508.834	73 476 408	44.923.843	116 774 151
2006	41.451.197	85 534 676	52.421.663	139 576 174
2007	53.950.572	107 271 750	60.943.665	170 062 715
2008	61.485.833	132 027 196	64.174.693	201 963 574
2009	49.023.200	102 142 613	49.015.103	140 928 421
2010	54.847.505	113 883 219	62.375.229	185 544 332
2011	64.411.892	134 906 869	78.789.713	240 841 676
2012	72.620.884	152 461 737	71.530.641	236 545 141
2013	69.171.587	151 802 637	77.131.701	251 661 250
2014	69.983.554	157 610 158	72.592.445	242 177 117
2015	64.218.504	143 838 871	68.215.046	207 234 359
2016	68.734.016	142 529 584	70.276.101	198 618 235
2017	75.072.278	156 992 940	75.633.906	233 799 651
2018	83.007.616	167 945 418	72.401.031	223 046 124

Kaynak: (TUİK, 2018c)

Tablo 1'de Türkiye 2000-2018 dönemi yıllık toplam ithalat ve ihracat ve Avro ile yapılan ithalata ve ihracat rakamları verilmektedir. Buna göre toplam ihracat bir önceki yıla

göre 2009 yılına kadar artış göstermiş 2009 yılında düşüş yaşamıştır. Ardından 2013 yılına kadar yine artış göstermiş ve bu dönemde yine bir düşüş yaşamış sonraki dönemde ise yine bir düşüş yaşamıştır. 2015 ve 2016 dönemleri son 18 yıllık dönemde art arda iki dönem düşüş yaşanan dönem olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca 2018 dönemi iki dönemlik düşüşün ardından yükselişe geçmiş ve son 18 yılda yapılan yıllık en fazla ihracat miktarı dönemi olma özelliğine sahiptir. Bu dönemde Avro para birimiyle yapılan ihracata bakıldığında 2000 ve 2001 yıllarında az, bu yıllardan sonra yaklaşık olarak %50'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında Avro ile yapılan ihracatta bir önceki yıla göre yüzdesel olarak en fazla artış 2002'de, miktarsal olarak en fazla artış ise 2007'de yaşanmıştır. Ayrıca Avro ile yapılan ihracat miktarsal olarak tüm yıllar içinde en fazla 2018 döneminde yapılmıştır. Bunun yanında aynı genel ihracattaki düşüşe paralel olarak 2009 döneminde de bir düşüş gözlenmekte ve 2012 ve 2015 dönemlerinde de bir önceki yıla göre azalışlar görülmektedir.

Tablo 1'e göre yapılan toplam ithalat son 18 yıllık dönemde her yıl ihracattan fazla olmuştur. Avro ile yapılan ithalat ise 2009, 2012 ve 2018 dönemleri hariç her dönem Avro ile yapılan ihracattan fazla olduğu görülmektedir. Toplam ithalat bir önceki yıla göre 2001, 2009, 2012, 2014, 2015, 2016 ve 2018 dönemlerinde azalış göstermiş diğer yıllarda ise artış göstermiştir. Ayrıca 2014, 2015 ve 2016 dönemleri art arda düşüşlerin yaşandığı yıllar olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında ihracat 18 yıllık dönemde en fazla 2013 yılında en az ise 2001 yılında yapılmıştır. Avro para birimiyle yapılan ithalat ise 2009, 2012, 2014, 2015 ve 2018 dönemlerinde bir önceki yıllara göre azalış göstermiş diğer yıllarda ise artış olduğu görülmektedir. Ayrıca Avro ile yapılan ithalat en fazla 2011 yılında en az ise 2000 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 2'de son 18 yıllık toplam ihracat ve ithalatı ve AB ile yapılan ithalat ve ihracatı yer almaktadır. Buna göre toplam ithalatın her yıl toplam ihracattan fazla olduğu görülmektedir. AB ile yapılan ithalat ise 2018 yılı hariç tıpkı toplam ithalat ve ihracatta olduğu gibi her yıl ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. Toplam ithalat 2001, 2009, 2012, 2014, 2015, 2016 ve 2018 dönemleri hariç her sene bir önceki yıla göre yükseliş yaşamıştır. Ayrıca son 18 yıllık dönemde 2001 en az, 2013 ise en fazla ithalatın olduğu dönemlerdir. AB ile yapılan ithalat ise 2018 yılı hariç her yıl AB ile yapılan ihracattan daha fazla olduğu görülmektedir. AB ile yapılan ithalat bir önceki yıla göre her yıl 2001, 2009, 2012, 2014, 2015, 2016 ve 2018 yılları hariç artış göstermiştir. Ayrıca en düşük düzeyde 2001 yılında en yüksek düzeyde ise 2013 döneminde gerçekleşmiştir.

Tablo 2. Türkiye'nin Toplam İthalat ve İhracatının AB İle Olan İthalat ve İhracatı İle Karşılaştırılması (2000-2018).

Yıllar	AB İhracat	Toplam ihracat	AB İthalat	Toplam ithalat
2000	15 688 009	27 774 906	28 552 276	54 502 821
2001	17 575 678	31 334 216	19 840 787	41 399 083
2002	20 457 907	36 059 089	25 698 221	51 553 797
2003	27 479 360	47 252 836	35 156 836	69 339 692
2004	36 698 919	63 167 153	48 130 900	97 539 766
2005	41 527 232	73 476 408	52 781 333	116 774 151
2006	48 136 562	85 534 676	59 447 473	139 576 174
2007	60 746 181	107 271 750	68 472 184	170 062 715
2008	63 708 232	132 027 196	74 513 252	201 963 574
2009	47 226 874	102 142 613	56 616 281	140 928 421
2010	52 933 824	113 883 219	72 390 763	185 544 332
2011	62 587 954	134 906 869	91 438 711	240 841 676
2012	59 394 412	152 461 737	87 657 350	236 545 141
2013	63 038 192	151 802 637	92 457 483	251 661 250
2014	68 514 123	157 610 158	88 783 501	242 177 117
2015	63 998 187	143 838 871	78 681 252	207 234 359
2016	68 343 295	142 529 584	77 501 070	198 618 235
2017	73 906 184	156 992 940	85 205 087	233 799 651
2018	83 970 922	167 945 418	80 812 510	223 046 124

Kaynak: (TUİK, 2018d)

Toplam ihracat 2009, 2013, 2015 ve 2016 yılları hariç her yıl bir önceki yıllara göre artış göstermiştir. En az miktarda ihracat 2000 yılında en fazla ise 2018 yılında olduğu görülmektedir. AB ile yapılan ihracat ise 2009, 2012 ve 2015 dönemleri hariç her yıl bir önceki yıla göre artış göstermiş ve en fazla miktarda 2018 yılında, en az miktarda ise 2000 yılında gerçekleşmiştir. Genel olarak bakıldığında AB ile yapılan ihracat oranı yüzdesel olarak toplam ihracat içinde deki payı AB ile yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 3. 2009-2018 Yılları Arası Türkiye'nin Ülkelere Göre Yaptığı En Fazla Yıllık İhracatın Toplam ihracat İçindeki Payları (%)

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Almanya	9,6	9,6	9,8	9,3	9,6	9,0	8,6	10,3	10,1	9,6
Birleşik Krallık	6,6	6,1	8,2	7,3	6,3	5,8	5,7	6,0	6,4	5,8
İtalya	5,7	5,4	5,3	4,8	4,5	4,4	4,2	5,8	5,7	5,8
Irak	5,0	5,8	5,4	5,9	6,9	7,9	7,1	6,2	5,3	5,0
ABD	4,9	5,5	4,6	4,4	4,0	3,7	3,7	3,4	3,3	3,2
İspanya	4,6	4,0	3,5	3,3	3,0	2,9	2,4	2,9	3,1	2,8
Fransa	4,3	4,2	4,2	4,1	4,1	4,2	4,1	5,0	5,3	6,1
Hollanda	2,8	2,5	2,5	2,2	2,2	2,3	2,1	2,4	2,2	2,1
Belçika	2,4	2,0	1,8	1,8	1,9	1,7	1,5	1,8	1,7	1,8
İsrail	2,3	2,2	2,1	1,9	1,9	1,7	1,5	1,8	1,8	1,5

Kaynak: (TUİK, 2018e)

Tablo 3'de 2009-2018 dönemi Türkiye'nin ülkelere göre yaptığı en fazla yıllık ihracatın toplam ihracat içindeki payları gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında her yıl en fazla ihracat payı Almanya ile yapılırken bunu sırayla İngiltere, İtalya takip etmektedir. Tabloya göre Irak, ABD ve İsrail dışında ki diğer ülkelerin hepsinin AB ülkeleri olduğu görülmektedir. 2018 yılına bakıldığında Irak, ABD ve İsrail gibi ülkelerin Türkiye ile yaptığı toplam ihracat oranı Türkiye'nin toplam ihracat oranının yaklaşık %10 düzeyinde olurken, en fazla ilk on ülke sıralamasında AB ülkeleriyle yaptığı ihracat toplam ihracatın yaklaşık %34'üne denk geldiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin ihracat partneri olarak AB ülkelerinin yüksek önem düzeyine sahip olduğunu öne çıkarmaktadır.

Tablo 4. 2009-2018 Yılları Arası Ünelere Göre Yıllık İthalat, Toplam İçindeki Payı (%)

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Rusya Federasyonu	9,9	8,3	7,6	9,8	10,4	10,0	11,3	9,9	11,6	13,8
Çin	9,3	10,0	12,8	12,0	10,3	9,8	9,0	9,0	9,3	9,0
Almanya	9,1	9,1	10,8	10,3	9,2	9,6	9,0	9,5	9,5	10,0
ABD	5,5	5,1	5,5	5,4	5,3	5,0	6,0	6,7	6,6	6,1
İtalya	4,6	4,8	5,1	5,1	5,0	5,1	5,6	5,6	5,5	5,4
Hindistan	3,4	2,7	2,9	2,7	2,8	2,5	2,5	2,7	1,8	1,4
Birleşik Krallık	3,3	2,8	2,7	2,7	2,4	2,5	2,4	2,4	2,5	2,5
Fransa	3,3	3,5	3,7	3,7	3,4	3,2	3,6	3,8	4,4	5,0
İran	3,1	3,2	2,4	2,9	4,1	4,1	5,1	5,2	4,1	2,4
Güney Kore	2,8	2,8	3,2	3,4	3,1	2,4	2,4	2,6	2,6	2,2

Kaynak: (TUIK, 2018f)

Tablo 4'de 2009-2018 dönemi Türkiye'nin ülkelere göre yaptığı en fazla yıllık ithalatın toplam ithalat içindeki payları gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında her yıl en fazla ithalat payı Rusya ile olurken bunu sırayla Çin, Almanya, ABD takip etmektedir. Tabloya göre ilk 10 ülke içinde sadece Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa gibi AB ülkelerinin yer aldığı görülmektedir. 2018 yılına bakıldığında Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi AB ülkelerinin toplam ithalat içindeki payları yaklaşık %22 düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin ithalat partneri olarak AB ülkelerinin çok fazla önem düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. 2005-2018 dönemi Yıllık Euro/TL ve Dolar/TL Pariteleri

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Euro	1,670	1,800	1,778	1,896	2,150	1,989	2,322	2,304	2,525	2,906	3,018	3,340	4,116	5,663
Dolar	1,341	1,431	1,302	1,293	1,547	1,500	1,670	1,793	1,901	2,188	2,720	3,021	3,648	4,813

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2019.

Tablo 5’de 2005-2018 dönemi yıllık Avro/TL ve Dolar/TL pariteleri gösterilmektedir. Buna göre ortalama Avro/TL paritesi bir önceki yıla göre 2008, 2010 ve 2012 yıllarında düşüş yaşamış diğer yıllarda ise sürekli olarak artış göstermiştir. Yani 2008, 2010 ve 2012 dönemlerinde TL bir önceki yıla göre Avroya göre daha değerli hale gelirken diğer yıllarda TL Avro karşısında değer kaybetmiştir. Dolar/TL paritesine bakıldığında ise 2007, 2008 ve 2010 dönemlerinde değer kazanmış diğer yıllarda ise değer kaybetmiştir.

4. AVRO/TL PARİTESİNDEKİ DEĞİŞİMİN TÜRKİYE’NİN AVRO PARA BİRİMİYLE OLAN NET DIŞ TİCARETE ETKİSİNE DAİR SONUÇLAR

2005-2018 dönemi AVRO/TL paritesindeki değişimin Türkiye’nin Avrupa birliğiyle net dış ticarete etkisini incelemek için Merkez Bankasından alınan aylık Avro/TL döviz kuru ve TÜİK’den alınan Avro para birimiyle olan 2005-2018 yılı aylık ithalat ve ihracat rakamları basit doğrusal regresyonla analiz edilmiştir. Aşağıdaki Tablo 6.’da analizin sonuçları verilmektedir.

Tablo 6. Avro/TL Paritesindeki Değişimin Türkiye’nin Avro Para Birimiyle Yapılan İhracatına ve İthalatına Etkisi

Değişkenler	β	R ²	t -Değeri	Sonuç
Döviz Kuru Avro Para Birimiyle İhracat (H1)	→ .674***	.451	11,767	Kabul
Döviz Kuru Avro Para Birimiyle İthalat(H2)	→ ,361***	,125	4,985	Kabul

*p < 0,05; ***p < 0,001 (2 tailed)

Tablo 6.’da yer alan basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre Anova tablosundaki anlamlılık değeri p=0,000<0,05 olmasından dolayı regresyon modeli anlamlıdır. Regresyon denkleminde bulunan determinasyon katsayısı değerine göre, Türkiye’nin Avro para birimiyle olan ihracatında meydana gelen değişimin %45,5 (R²=0,455) Avro/TL paritesi tarafından açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, Türkiye’nin Avro para birimiyle olan ihracatın da ki değişimin %45,5’lik kısmı Avro/TL paritesindeki değişimler tarafından açıklanmaktadır.

Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatı= $3189414,431 + 0,674 * (\text{Avro/TL paritesi})$ ($R^2=0.455$) olarak bulunmuştur.

Avro/TL paritesindeki bir artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatını arttırması beklenmektedir. Sonuçlara göre Avro/TL paritesindeki 1 birimlik artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatını 0,674 birim arttırdığı görülmektedir. Yani yerli paranın yabancı para karşısında değerinin düşük olduğu yüksek kur dönemlerinde yabancı ülke vatandaşlarının Türk mallarını alım gücü artmaktadır. Böylece ihracatta artış meydana gelmektedir.

Tablo 6.'da Avro/TL paritesindeki değişimin, Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatına olan etkisine dair sonuçlar yer almaktadır. Basit doğrusal regresyon analizine göre, Anova tablosundaki anlamlılık değeri $p=0,000 < 0,05$ olması regresyon modelinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Regresyon denklemindeki determinasyon katsayısına göre Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatında meydana gelen değişimin %13 ($R^2=0,130$) Avro/TL paritesi tarafından açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatın da ki değişimin %13'lük kısmı Avro/TL paritesindeki değişimler tarafından açıklanmaktadır.

Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatı= $36867158,19 + 0,361 * (\text{Avro/TL paritesi})$ ($R^2=0.130$) olarak bulunmuştur.

Avro/TL paritesindeki bir artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatını düşürmesi beklenmektedir. Sonuçlara göre Avro/TL paritesindeki 1 birimlik artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatını 0,361 birim arttırdığı görülmektedir. Bunun ise sanayileşme evresinde olan Türkiye'nin üretim için gerekli olan girdilerin ve yerli üretimi yapılmayan bazı ürünlerin ithal yoluyla karşılandığından kurun yüksek olduğu dönemlerde ithalatının artmasına yol açtığı düşünülmektedir.

5. SONUÇ

Döviz kurlarının oluşumunu açıklamak üzere yapılan araştırma kısmına göre döviz kurlarının oluşumunu açıklamada geleneksel ve modern teoriler olmak üzere iki türlü görüş bulunmaktadır. Bunlar ise toplamda dört ayrı teoriyle açıklanmaktadır. Bu yaklaşımlara göre döviz kurlarının açıklamasında ilk olarak Dış Ticaret Akımları yaklaşımı, ikinci olarak Satın Alma Gücü Paritesi yaklaşımı, üçüncü olarak Parasalcı yaklaşım ve son olarak Portfolyo Denge Modeli yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlardan ilk ikisi geleneksel yaklaşım son ikisi ise çağdaş yaklaşımlar olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmadaki literatüre göre bazı çalışmalarda döviz kurlarında meydana gelen değişmelerin ülkelerin dış ticareti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu gösterirken bazı çalışmalarda ise anlamlı bir etkinin olmadığını gösteren sonuçlar görülmüştür. Yani döviz kurlarında meydana gelen değişmelerin ülkelerin dış ticaretlerini etkileyip etkilemediğine dair bir fikir birliğinin olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Türkiye ile AB dış ticaret ve döviz kuru değişim istatistiklerine göre ithalat ve ihracatın yıllar boyunca arttığı görülmüştür. Ayrıca 2018 yılında Türkiye'nin toplam ithalatının ihracatından fazla olduğu, günümüze kadar en fazla ithalat ve ihracatın 2018 yılında gerçekleştiği görülmüştür. Bunun yanında 2018 yılında Avro para birimiyle yapılan ihracatın ithalattan yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 2009-2018 yılları arası Türkiye'nin ülkelere göre yaptığı yıllık ihracatın toplam ihracat içindeki paylarına bakılınca en fazla Almanya, ikinci en fazla İngiltere ve üçüncü en fazla ise İtalya ile yaptığı görülmüştür. 2009-2018 yılları arası ülkelere göre yıllık ithalatın, toplam içindeki payı en fazla Rusya, ikinci en fazla Çin ve Üçüncü en fazla ise Almanya ile gerçekleşmiştir.

AVRO/TL paritesindeki değişimin Türkiye'nin avro para birimiyle olan net dış ticaretine etkisinin incelendiği son kısımda ise 2005-2018 dönemi aylık Avro/TL, Avro para birimiyle ihracat ve Avro para birimiyle ithalat verileri analiz edilmiştir. Basit doğrusal regresyon analizine göre Avro/TL kurundaki değişimin Türkiye'nin Avro para birimiyle yaptığı ihracatı üzerine anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Sonuçlara göre Avro/TL paritesindeki 1 birimlik artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ihracatını 0,674 birim arttırdığı görülmektedir. Burada yüksek kurun olduğu dönemlerde TL'nin yabancı para karşısında değer kaybettiği görülmektedir. Bu durumda yabancı ülke vatandaşlarının Türk mallarına olan alım gücünün artmasından dolayı birçok yerli ürün onlara göre daha ucuz hale gelmektedir. Böylece Türk ürünlerine olan dış talebi arttırmakta ve Türkiye kur artışından ihracat artışı yoluyla avantaj elde edebilmektedir. Avro/TL paritesindeki değişimin, Türkiye'nin Avro para birimiyle yaptığı ithalat üzerine anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Sonuçlara göre Avro/TL paritesindeki 1 birimlik artışın Türkiye'nin Avro para birimiyle olan ithalatını 0,361 birim arttırdığı görülmektedir. Bunun ise Türkiye'nin üretim için gerekli olan girdilerin ve bazı ürünlerin üretiminin olmayıp ithalat yoluyla karşılamasından dolayı olduğu düşünülmektedir.

Öneri olarak yüksek döviz kurunun olduğu dönemlerde ihracat avantajından daha fazla faydalanıp daha fazla döviz girdisi elde edebilmek için, ülke olarak yabancı ülke taleplerine göre ürün çeşitlendirmesi yapıp satıyor hale gelinebilir. İhracat yaptığımız ülke ya da bölge sayısı ve ihracat ağıımız artırılabilir yada mevcut ülkelerle yapılan ticari anlaşmalar revize edilip geliştirilebilir. Bunun yanında ihracata yönelik verilen teşvikler artırılıp daha geniş

kapsama yayılabilir. Böylece ihracata yönelik üretimde artışlar sağlayıp döviz kurunun yüksek olduğu dönemlerde ihracat hacminin de yüksek olması sağlanabilir. Döviz kurunun düşük olduğu dönemlerde yani yabancı paranın yerli para karşısında değerinin düşük olduğu durumlarda ihracat avantajı elde edebilmek için ihracatçı firmalara uygun koşullarda Exim Bank kredileri kullanılabilir. Kurun yüksek olduğu durumlarda ithal edilen ürünlerde pahalı hale gelmektedir böylece yerli tüketicilerin alım gücü düşmekte ve iç piyasada üretilmeyen bazı mallara daha az ulaşmakta bu ise tüketici refahının düşmesine neden olmaktadır. Bunun gibi sorunları engelleme açısından bazı zorunlu tüketim mallarının ithalatında devlet yardımları arttırılabilir. Kurun düşük olduğu dönemlerde ithalat artışı yaşanması normaldir. Böyle durumlarda meydana gelen döviz çıkışlarının minimize edilmesi amacıyla ithal ikamesi malların üretiminin arttırılarak yabancı paranın ülkede kalması sağlanabilir. Aynı zamanda bu gibi dönemlerde devlet sanayiye yönelik olarak ucuz yabancı girdi sağlanmasında daha etkin bir tutum sergileyebilir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, C. (2010). Türkiye’de reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişkinin VAR tekniğiyle analizi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 123-140
- Aktaş, C. (2009). Türkiye’nin ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 35-47.
- Aricca, D.G. (1999). Exchange rate fluctuations and trade flows: evidence from the european union, *IMF Staff Papers*,46(3), 315-334.
- Asteriou, D., Masatçı, K., Pılbean, K. (2016). Exchange rate volatility and international trade: International evidence from the MINT countries, *Journal Of Economic Modelling*, 58, 133-140.
- Atış, A. G. (2008). Türkiye’de denge döviz kurunun belirlenmesinde portföy yaklaşımı. T. C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Barışık, S. (2006). Türkiye’de döviz kuru rejimi, konvertibilite, ihracat-ithalat ilişkisi:1980-2001.*ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 71-84.
- Cengiz, Ç. (2018). Döviz kurunun belirlenmesine yönelik teorik yaklaşımlar. *Sakarya iktisat dergisi*, 7(4), 1-17.
- Copeland, Laurance S. (2000). “*Exchange Rates And International Finance*”, Third Edition, Pearson Education Pres, London.
- Gül, E, Ekinci, A. (2006). Türkiye’de reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki nedensellik ilişkisi: 1990-2006.*Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 165-183.
- Hayakawa, K. &Kimura, F. (2009). Theeffect of exchange rate volatility on internationaltrade in east asia. *Journal Of Thejapaneseand International Economies*, 23(4), 395–406.
- Hepaktan, E. (2011). Türkiye’de uygulanan döviz kuru sistemlerinin dış ticaret ile ilişkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(5), 62-82.

- Jiang, W. (2014). The effect of RMB exchange rate volatility on import and export trade in China, *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(1), 615-624.
- Kızıldere, C. (2013). “Dış Ticaretin Döviz Kuru Değişimlerine Duyarlılığı: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, , c:27, S:3, 41-53.
- Kızıldere, C, Kabadayı, B. (2008). Dış ticaretin döviz kuru değişimlerine duyarlılığı: Türkiye üzerine bir inceleme. *Uluslar arası İktisadi İdari İncelemeler Dergisi*, (12), 39-53.
- Krugman, P.R.,Obstfeld M. ve Melitz M. (2012). *International Economics: Theory and Policy*. Boston: The Pearson Series in Economics, 10. Baskı.
- Kutlu, S, (2013). Change in exchange rates and the balance of trade: a literature survey with reference to turkey’s foreing trade. *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 2(27), 121-140.
- Öztürk, N. ve Bayraktar, Y. (2010). Döviz kurlarını açıklamaya yönelik yeni yaklaşımlar, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 157-191.
- Qian, Y., Varangis, P. (1994). Does exchange rate volatility hinder export growth?, *Journal of Empirical Economy*, 19, 371-396.
- Saatcioğlu, C., (2004). Döviz kuru belirsizliğinin ihracata etkisi: Türkiye örneği. *doğuş üniversitesi dergisi*, 2(11), 183-195
- Sarı, A.,(2010). Döviz kuru oynaklığının ithalata etkileri: türkiye örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 11(12), 31-44.
- Sengupta, J. K.,Sfeir, R.. (1997). Modelling exchange rate volatility”*international journal of system science*, 28(6), 617-624.
- Seyidoğlu, H., (2017). *Uluslar arası İktisat*”, Güzem Can Yayınları İstanbul. Geliştirilmiş 21. Baskı.
- Yücesan, M., Torun, M., Kurt, S., (2017). Döviz kuru değişimlerinin dış ticaret üzerine etkileri: Türkiye’nin yeni dış ticaret pazarları arayışında seçilmiş ülke grupları üzerine ekonometrik bir analiz, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1288-1297.

İnternet Kaynakları

- Hazine ve Maliye Bakanlığı, (2019): <https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10322,ortalama-donem-sonu-doviz-kurlarixls.xls?0.tablo>, Erişim Tarihi: 11.03.2019.
- TCMB (2019): <https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/10322,ortalama-donem-sonu-doviz-kurlarixls.xls?0.tablo>, Erişim Tarihi: 15.03.2019.
- TUİK (2018a): <http://rapory.tuik.gov.tr/>, Erişim Tarihi:10.03.2019.
- TUİK (2018b): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- TUİK (2018c): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- TUİK (2018d): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- TUİK (2018e): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019
- TUİK (2018f): http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.03.2019

Makale Türü / Article Type: Derleme / Review

TÜRKİYE’DE SİVİL HAVACILIK YÖNETİMİ ARAŞTIRMALARINDAKİ EĞİLİMLER: 1998-2019 YILLARI ARASINDA YAPILMIŞ DOKTORA VE YÜKSEK LİSANS TEZLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DERLEME

Dr. Fulya ALMAZ
Akdeniz Üniversitesi

■ Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nde, 1998-2019 yılları arasında sivil havacılık yönetimi alanında yapılmış, toplam 304 lisansüstü tezin, tür, yayımlandıkları yıl, kurum, anabilim dalı, bilim dalı, özgün dil, danışman unvanı ve konu ölçütleri bakımından özelliklerini araştırmaktır. Söz konusu çalışma sistematik derlemeye dayalı, betimsel özellik taşıyan nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmanın sivil havacılık yönetimi alanında yürütülen tezlerin kapsamı hakkındaki genel görünümün ortaya çıkarılabilmesi açısından yazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lisansüstü Eğitim, Sivil Havacılık Yönetimi, Sistematik Derleme, Nitel Araştırma

Trends in Civil Aviation Management Research in Turkey: A Comparative Compilation of PhD and Master Theses Between 1998-2019

■ Abstract

The purpose of the study, Turkey Higher Education Council (YÖK) National Thesis Center prepared between the years 1998-2019, the total of 304 graduate theses, genre, year of their publication, institution, department, science, original language, consultants title and investigate the characteristics in terms of subject criteria. This study is designed as a qualitative research based on systematic review and descriptive feature. It is thought that the study will contribute to the related literature in order to reveal the general view of the scope of theses carried out in the field of civil aviation management.

Keywords: Postgraduate Education, Civil Aviation Management, Systematic Compilation, Qualitative Research

Atıf: Almaz, F. (2020). Türkiye’de Sivil Havacılık Yönetimi Araştırmalarındaki Eğilimler: 1998-2019 Yılları Arasında Yapılmış Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Derleme. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 17-32.

GİRİŞ

Derleme çalışmaları, belirli konu hakkında yapılmış çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgiler sunmakla birlikte gelecekte yapılacak çalışmalar için potansiyel alanların belirlenmesi açısından önemlidir (Atrek ve Madran, 2017). Akademik alanlar dâhilinde yapılmış bilimsel çalışmaların incelenmesi, ilgili alanda yapılmış çalışmaları bütün olarak görebilme ve değerlendirme olanağı tanımaktadır (Karaçam, 2013). Bu tarz incelemeler, yapılan çalışmaları karşılaştırmaya, yeni çalışmalar üretmeye, alanda en çok incelenen konuları ve/veya hiç incelenmemiş konuları tespit etmeye, ilgili alanın zaman içerisinde nasıl evrildiğini göstermeye katkı sağlamaktadır.

Derleme araştırmalarına yönelik alan yazın incelendiğinde bu araştırmaların geleneksel derleme, sistematik derleme ve meta analiz olmak üzere üç farklı biçimde yapıldığı görülmektedir. Geleneksel derleme çalışmaları, belirli bir konuda belirli bir yöntem izlenmeden alanında uzman kişilerce hazırlanmış olan, bilimsel bir çalışma olarak değerlendirilmeyip uzman görüşü olarak kabul edilen çalışmalardır (Gerrish ve Lacey, 2010). Sistematik derleme çalışmaları, belirli bir konuda, belirli kriterlere uygun olarak yapılmış bütün araştırmaların, sistemli ve yanlılıktan uzak taranması sonucu erişilen çok sayıdaki incelemenin ayrıntılı biçimde sentezlenerek birleştirildiği ve belirli bir protokol dâhilinde yapılması gereken önemli araştırma projeleridir (Karaçam, 2013; Higgins ve Green, 2011). Meta analiz çalışmaları, sistematik derleme ile incelenen araştırmaların bulgularının istatistiki analiz teknikleri ile birleştirilmesidir (Moher vd., 2009). Sistematik derleme, kapsamlı bir araştırma yönetimi sunarak geleneksel derlemeden farklılaşırken (Cook, vd., 1997), yöntem ve veri analizi aşamalarında istatistiki yöntemlerden yararlanmadığı için meta analizden farklılaşmaktadır (Tranfield vd., 2003).

Sistematik derleme çalışmaları titizlikle yürütülmüş bir araştırma sürecini gerektirmektedir. Dolayısıyla belirli bir plan ve protokol dâhilinde yürütülmesi gerekmektedir. Sistematik derleme çalışmalarının en temel haliyle; araştırılabilir sorular formüle edilmesi, derlemeye temel oluşturan konu ile ilgili alanyazın taramasının yapılması, kapsama alınan araştırmaların uygunluklarının belirlenmesi, uygun verilerin çekilmesi ve elde edilen bulguların yorumlanması aşamalarını kapsamaması gerekmektedir (Aslan, 2018; Wright, vd., 2007).

Daha önce belirtildiği gibi tek bir araştırma yerine birden fazla araştırmanın sonucunda ulaşılan bulguların değerlendirilmesi ile gelecekte araştırılması gereken konuları, ilgili alanyazında var olan boşlukları veya eksiklikleri görünür kılmak mümkün olabilmektedir (Nahcivan ve İncirkuş, 2018). İlgili alanyazın incelendiğinde genellikle makaleler üzerinde

derleme çalışmalarının yapıldığı ancak tezler, konferans bildirileri, hükümet raporları gibi çalışmalarını kapsayan ve gri alan (Alberani, vd., 1990; Paez, 2017) olarak değerlendirilen yayınlar üzerinden pek derleme çalışmaları yapılmadığı görülmektedir. Oysa belirtilen gri alan dâhilindeki çalışmalar derleme alanına önemli katkılar sunabilir.

Bu çalışma ile Türkiye Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nde, 1998-2019 yılları arasında Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılmış, toplam 304 lisansüstü tezin, tür, yayımlandıkları yıl, kurum, anabilim dalı, bilim dalı, özgün dil, danışman unvanı ve konu ölçütleri bakımından özelliklerinin araştırılması amaçlanmaktadır. Belirtilen amaçtan hareketle gerçekleştirilen incelemenin Sivil Havacılık Yönetimi yazınının genel durumu hakkında kısıtlı da olsa katkı sağlaması ve gelecekte benzer derlemeleri yapacak olan araştırmalara bir karşılaştırma ölçütü sunması beklenmektedir.

1. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Bu araştırma, YÖK Ulusal Tez Merkezinde yer alan, 1998-2019 yılları arasında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin sistematik bir biçimde derlenmesini amaçlamaktadır. Bu amaç dâhilinde, bir konu hakkında birden fazla araştırmanın bulgularının bir araya getirilerek araştırmacıya eleştirel analiz yapma imkânı sağlayan *sistematik derleme araştırma yöntemi* tercih edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın *analiz birimini (veri kaynaklarını)* oluşturan YÖK Ulusal Tez Merkezi’nde 2019 Ekim sonuna kadar olan zaman aralığı dâhilinde kayıt altına alınmış tezler üzerinden tarama yapılırken, konu bandında sivil havacılık ifadesinin bulunması ve araştırmanın nesnesi olan konunun yönetim alanı ile ilgili olduğu ön kabulü ile hareket edilerek enstitü bandında sosyal bilimler enstitüsü sekmesinin seçilmesi şartı dikkate alınmıştır. Belirtilen şartlarla yapılan taramada erişilen toplamda 304 lisansüstü (232 yüksek lisans ve 72 doktora tezi) söz konusu *araştırmanın evrenini* oluşturmuştur. Araştırmanın evreni tamamıyla ulaşılabilir olduğu için evrende yer alan 232 yüksek lisans tezi ve 72 doktora tezi tanımlayıcı tipte planlanan *araştırmanın örneklemini* oluşturmuştur.

Örnekleme kapsamındaki tezler yıl bazında incelenerek en erken kayıt altına alınmış tez (1998) ile en geç kayıt altına alınmış tez (2019) tespit edilerek araştırmanın kapsadığı dönem belirlenmiştir. Ardından inceleme kapsamındaki her bir tez yazar soyadları ile kodlanmış, yüksek lisans ve doktora tezleri için ayrı ayrı dosyalar oluşturulmuş ve belirlenen dönemde hazırlanmış her bir tez tür, kabul edildiği yıl, kurum, anabilim dalı, bilim dalı, özgün dil, danışman unvanı ve konu ölçütleri bakımından değerlendirilerek içerik analizine tabi tutulmuştur.

Araştırmanın raporlaması aşamasında niteliksel olarak toplanan veriler sayısal kodların kullanımı ile niceliksel forma dönüştürülmüş ve ulaşılan sonuçlar tanımlayıcı istatistikler ve grafikler kullanılarak sunulmuştur. Böylece elde edilen verilere dayalı olarak 1998-2019 döneminde sivil havacılık yönetimi alanında hazırlanan tezlerin genel yapısının ve özelliklerinin karşılaştırmalı olarak ortaya konulması mümkün olabilmektedir.

Bu çalışmada, örneklem dâhilinde yer alan lisansüstü tezler erişime açık olan Türkiye Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nden alındığı için etik izin gerektirmemektedir.

2. BULGULAR

Bu başlık altında araştırma ölçütleri bağlamında elde edilen analiz sonuçları ayrıntılı bir şekilde sunulacaktır.

2.1. Tezlerin Türleri ve Sayıları

Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılmış olan lisansüstü tezler türleri ve sayıları bakımından değerlendirildiğinde 1998-2019 dönemi kapsamında 232 adet yüksek lisans tezinin ve 72 adet doktora tezinin tamamlanmış olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Tezlerin Türleri ve Sayıları

Tezlerin Türleri	Tezlerin Sayıları (adet)
Yüksek Lisans	232
Doktora	72
Toplam	304

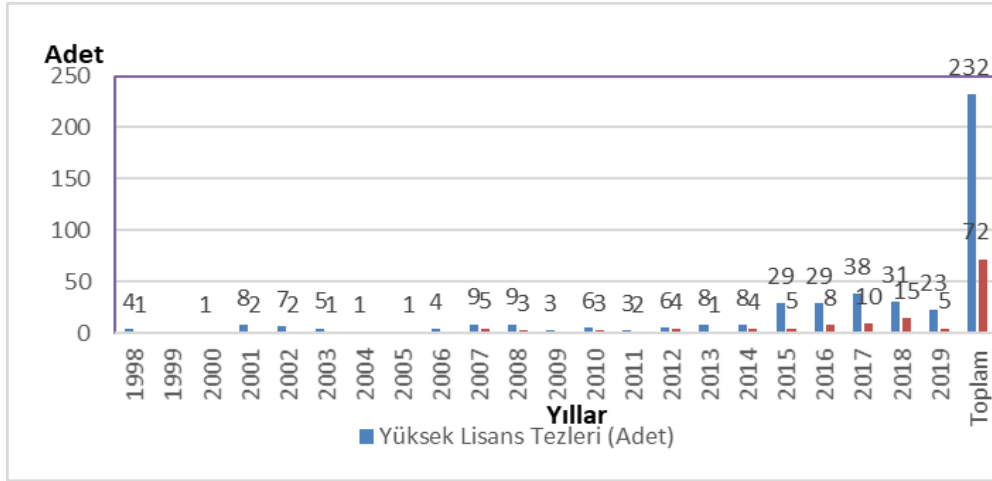
2.2. Yıllara Göre Tezlerin Türleri ve Sayıları

Tablo 2 ve Grafik 1 incelendiğinde Sivil Havacılık Yönetimi alanında en fazla yüksek lisans tezinin 2017 (38 adet), 2018 (31 adet) 2015 ve 2016 (29 adet) ile 2019 (23 adet) yıllarında, en az yüksek lisans tezinin 2000 ve 2004 (1'er adet) yıllarında yapıldığı, 1999 ve 2005 yıllarında ise ilgili alan kapsamında yüksek lisans tezinin yapılmadığı görülmektedir. Doktora tezlerinin sayıları yıllar itibari ile incelendiğinde en fazla doktora tezinin 2018 (15 adet), 2017 (10 adet) ve 2016 (8 adet) yıllarında yapıldığı ve 1999, 2000, 2004, 2006 ve 2009 yıllarında alan dâhilinde doktora tezi yapılmadığı görülmektedir.

Tablo 2. Yıllara Göre Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Sayıları

Yıllar	Yüksek Lisans Tezleri (Adet)	Doktora Tezleri (Adet)
1998	4	1
1999	-	-
2000	1	-
2001	8	2
2002	7	2
2003	5	1
2004	1	-
2005	-	1
2006	4	-
2007	9	5
2008	9	3
2009	3	-
2010	6	3
2011	3	2
2012	6	4
2013	8	1
2014	8	4
2015	29	5
2016	29	8
2017	38	10
2018	31	15
2019	23	5
Toplam	232	72

Yıllara göre yüksek lisans ve doktora tez sayıları birlikte değerlendirildiğinde Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların 2015 yılından itibaren ciddi bir artış yakaladığı görülmektedir (Grafik 1).

Grafik 1. Yıllara Göre Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Sayıları

2.3. Tez Türlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Tablo 3'te Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin üniversitelere göre dağılımlarına yönelik bulgular verilmiştir. Söz konusu tablo incelendiğinde belirtilen alana dair en fazla yüksek lisans tezinin diğer üniversitelere kıyasla açık ara farkla Anadolu Üniversitesi'nde (69 adet) yapılmış olduğu görülmektedir. Anadolu Üniversitesini, sırasıyla Beykent Üniversitesi (20 adet), Türk Hava Kurumu Üniversitesi (19

Tablo 3. Tez Türlerinin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversiteler	Yüksek Lisans Tez Sayıları (Adet)	Doktora Tez Sayıları (Adet)	Üniversiteler	Yüksek Lisans Tez Sayıları (Adet)	Doktora Tez Sayıları (Adet)
Anadolu Üniversitesi	69	31	İstanbul Kültür Üniversitesi	2	1
Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	-	İstanbul Üniversitesi	6	6
Akdeniz Üniversitesi	5	2	İstanbul Aydın Üniversitesi	6	-
Ankara Üniversitesi	1	3	İstanbul Gelişim Üniversitesi	6	-
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	2	-	İstanbul Teknik Üniversitesi	2	-
Atılım Üniversitesi	1	1	İnönü Üniversitesi	1	-
Bahçeşehir Üniversitesi	2	-	İzmir Ekonomi Üniversitesi	1	-
Balıkesir Üniversitesi	1	-	İzmir Kâtip Çelebi	1	1
Beykent Üniversitesi	20	2	Kırıkkale Üniversitesi	2	-
Boğaziçi Üniversitesi	2	-	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	-	1
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	1	-	Kocaeli Üniversitesi	7	-
Celal Bayar Üniversitesi	1	1	Koç Üniversitesi	1	-
Çankırı Karatekin Üniversitesi	1	-	Karatay Üniversitesi	1	-
Dokuz Eylül Üniversitesi	5	-	Mustafa Kemal Üniversitesi	1	-
Dicle Üniversitesi	1	1	Maltepe Üniversitesi	5	4
Dumlupınar Üniversitesi	1	-	Marmara Üniversitesi	10	4
Düzce Üniversitesi	2	-	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	2	2
Ege Üniversitesi	1	-	Namık Kemal Üniversitesi	1	1
Erciyes Üniversitesi	-	1	Niğde Üniversitesi	1	-
Galatasaray Üniversitesi	2	-	Türk Hava Kurumu Üniversitesi	19	3
Gazi Üniversitesi	1	2	Nişantaşı Üniversitesi	2	-
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	-	1	Okan Üniversitesi	3	-
Gebze Teknik Üniversitesi	-	1	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	2	-
Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	1	-	Sakarya Üniversitesi	1	-
Giresun Üniversitesi	1	-	Süleyman Demirel Üniversitesi	2	-
Gümüşhane Üniversitesi	2	-	Toros Üniversitesi	1	-
Hacettepe Üniversitesi	4	-	Ufuk Üniversitesi	3	-
Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	1	-	Yeditepe Üniversitesi	4	-
Haliç Üniversitesi	3	1	Yıldız Teknik Üniversitesi	1	-
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	1	-	Toplam	232	72
İstanbul Arel Üniversitesi	5	2			

adet), Marmara Üniversitesi (10 adet), Kocaeli Üniversitesi (7 adet), İstanbul Üniversitesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi (6’şar adet), Akdeniz Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul Arel Üniversitesi (5’er adet), Yeditepe Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi (4’er adet), Haliç Üniversitesi, Okan Üniversitesi, Ufuk Üniversitesi (3’er adet), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Gümüşhane Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Nişantaşı Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi (2’şer adet) takip etmektedir. Kalan üniversitelerde ise 1’er yüksek lisans tezi yapıldığı tespit edilmiştir.

Benzer şekilde ilgili tablo incelendiğinde belirtilen alana yönelik en fazla doktora tezinin diğer üniversitelere kıyasla açık ara farkla Anadolu Üniversitesi’nde (31 adet) yapılmış olduğu görülmektedir. Bu üniversiteyi İstanbul Üniversitesi (6 adet), Maltepe Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi (4’er adet), Ankara Üniversitesi ve Türk Hava Kurumu Üniversitesi (3’er adet), Akdeniz Üniversitesi, Beykent Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İstanbul Arel Üniversitesi (2’şer adet) takip etmektedir. Kalan üniversitelerde ise 1’er adet doktora tezi yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Her iki tez türü birlikte değerlendirildiğinde ilgili alan kapsamında Anadolu Üniversitesi’nde daha fazla tez yapıldığı görülmektedir.

2.4. Türlere Göre Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin anabilim dalı bazında dağılımları incelendiğinde (Tablo 4) en fazla tezin İşletme Anabilim Dalında (87 adet) ve Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalında (60 adet) yapıldığı belirlenmiştir.

İnceleme kapsamındaki 18 tezin bağlı olduğu anabilim dalları belirtilmemiş olsa da kalan tezlerin sırasıyla Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi (9 adet), Havacılık İşletmeciliği (8 adet), Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik (5 adet), Yönetim ve Organizasyon, İktisat (İngilizce), Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Özel Hukuk (4’er adet), Ekonometri (3 adet), Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Maliye, Avrupa Birliği (İlişkileri) ve Denizcilik İşletmeleri Yönetimi (2’şer adet), Davranış Bilimleri, Toplam Kalite Yönetimi, Reklamcılık ve Marka İletişimi Yönetimi, Hukuk, Kamu Hukuku, Psikoloji, Sosyoloji, Coğrafya, Tarih, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Yönetim Bilişim Sistemleri, Kadın Çalışmaları ve Sağlık Yönetimi (1’er adet) Anabilim Dallarında çalışıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Türlere Göre Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalları	Yüksek Lisans Tez Sayıları (Adet)	Doktora Tez Sayıları (Adet)	Anabilim Dalları	Yüksek Lisans Tez Sayıları (Adet)	Doktora Tez Sayıları (Adet)
İşletme ¹	87	27	Hukuk	1	-
İşletme Yönetimi ve Organizasyon	4	1	Özel Hukuk	4	1
Davranış Bilimleri	1	-	Avrupa Birliği İlişkileri ²	2	-
Toplam Kalite Yönetimi	1	-	Kamu Hukuku	1	1
Sivil Havacılık Yönetimi ³	60	27	Psikoloji	1	-
Havacılık İşletmeciliği	8	1	Sosyoloji	1	-
İktisat (İngilizce) ⁴	4	2	Coğrafya	1	-
Ekonometri	3	-	Tarih	1	-
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik ⁵	5	1	Sosyal Bilgiler Eğitimi	1	-
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2	1	Denizcilik İşletmeleri Yönetimi	2	-
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ⁶	4	1	Yönetim Bilişim Sistemleri	1	-
Maliye ⁷	2	1	Kadın Çalışmaları	1	-
Reklamcılık ve Marka İletişimi Yönetimi	1	-	Sosyal Çevre Bilimleri	-	1
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi ⁸	9	-	Sağlık Yönetimi	1	-
İletişim Bilimleri	-	2	Belirtilmemiş	18	3
Halkla İlişkiler ve Tanıtım ⁹	5	2	Toplam	232	72

Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılan doktora tezlerinin anabilim dalı bazında dağılımları incelendiğinde (Tablo 4) en fazla tezin İşletme Anabilim Dalı ve Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı (27'şer adet) dâhilinde yapıldığı tespit edilmiştir. İnceleme kapsamındaki 3 tezin bağlı olduğu anabilim dalları belirtilmemiş olsa da kalan tezlerin İktisat, İletişim Bilimleri, Halkla İlişkiler ve Tanıtım (2'şer adet) Havacılık İşletmeciliği, Çalışma

¹ İşletme Anabilim Dalı, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, İşletme (İngilizce) Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için İşletme Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

² Avrupa Birliği İlişkileri Anabilim Dalı, Avrupa Birliği Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için Avrupa Birliği İlişkileri Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

³ Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı, Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı Sivil Havacılık Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için Sivil Havacılık Yönetimi Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

⁴ İktisat (İngilizce) Anabilim Dalı, İktisat Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için İktisat (İngilizce) Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

⁵ Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

⁶ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

⁷ Maliye Anabilim Dalı, Maliye ve Ekonomi Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için Maliye Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

⁸ Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Anabilim Dalı, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için Uluslararası Ticaret ve Lojistik Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

⁹ Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı isim farklı ancak içerik aynı olduğu için Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı başlığı altında birleştirilmiştir.

Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Uluslararası İlişkiler, Turizm İşletmeciliği, Sosyal Çevre Bilimleri, İşletme Yönetimi ve Organizasyon, Kamu Hukuku, Maliye, Özel Hukuk (1'er adet) Anabilim Dallarında çalışıldığı görülmektedir.

2.5. Türlere Göre Tezlerin Bilim Dalı Bazında Dağılımları

Tablo 5'te Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinin bilim dalı bazında dağılımlarına dair bulgular derlenmiştir. İlgili tablo incelendiğinde 150 adet yüksek lisans tezinin hangi bilim dalı kapsamında hazırlandığı belirtilmemiş olmakla birlikte, en fazla yüksek lisans tezinin İşletme Yönetimi Bilim Dalında (41 adet) yapıldığı, bu bilim dalını sırasıyla İnsan Kaynakları ve Örgütsel Değişim (7 adet), İşletme Yönetimi ve Organizasyon (5 adet), Siyaset ve Uluslararası İlişkiler, Muhasebe Finansman (3'er adet),

Tablo 5. Türlere Göre Tezlerin Bilim Dalı Bazında Dağılımları

Bilim Dalları	Yüksek Lisans Tez Sayıları (Adet)	Doktora Tez Sayıları (Adet)	Bilim Dalları	Yüksek Lisans Tez Sayıları (Adet)	Doktora Tez Sayıları (Adet)
İşletme Yönetimi Bilim Dalı ¹	41	8	Üretim Yönetimi ve Sayısal Yöntemler Bilim Dalı	1	-
İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı ²	5	1	Yönetim Bilişim Sistemleri Bilim Dalı	1	-
Örgütsel Davranış Bilim Dalı	-	1	Lojistik Yönetimi Bilim Dalı	2	-
İnsan Kaynakları ve Örgütsel Değişim Bilim Dalı ³	7	-	Pazarlama İletişimi Bilim Dalı	2	-
İnovasyon, Girişimcilik ve Yönetim Bilim Dalı	1	-	Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı ⁴	3	-
Kalite Yönetimi Bilim Dalı	1	-	Milletlerarası Hukuk Bilim Dalı	-	1
Uluslararası İşletmecilik Bilim Dalı	1	-	Özel Hukuk Bilim Dalı	2	-
Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı	2	-	Kamu Hukuku Bilim Dalı	1	-
İktisat Tarihi Bilim Dalı ⁵	2	1	Muhasebe Finansman Bilim Dalı ⁶	3	1
Ekonometri Bilim Dalı	1	-	Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bilim Dalı	1	-
Yönetim Ekonomisi Bilim Dalı	1	-	İletişim Bilimleri Bilim Dalı	-	1
Maliye Teorisi Bilim Dalı ⁷	2	-	Tarih Bilim Dalı	1	-
Sayısal Yöntemler Bilim Dalı	-	2	Belirtilmemiş	150	54
Üretim Yönetimi ve Pazarlama (Almanca) Bilim Dalı	1	2	Toplam	232	72

¹ İşletme Yönetimi Bilim Dalı, İşletme Bilim Dalı birleştirilerek İşletme Yönetimi Bilim Dalı olarak kullanılmıştır.

² İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı birleştirilerek İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı olarak kullanılmıştır.

³ İnsan Kaynakları Bilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, Örgütsel Değişim Bilim Dalı ve Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Bilim Dalı birleştirilerek İnsan Kaynakları Bilim Dalı olarak kullanılmıştır.

⁴ Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı birleştirilerek kullanılmıştır.

⁵ İktisat Tarihi Bilim Dalı, İktisat Bilim Dalı birleştirilerek kullanılmıştır.

⁶ Muhasebe Finansman Bilim Dalı, Finansman Bilim Dalı ile Muhasebe ve Denetim Bilim Dalı birleştirilerek Muhasebe Finansman Bilim Dalı olarak kullanılmıştır.

⁷ Maliye Teorisi Bilim Dalı, Maliye Bilim Dalı birleştirilerek Maliye Teorisi Bilim Dalı olarak kullanılmıştır.

Turizm İşletmeciliği, İktisat Tarihi, Maliye Teorisi, Özel Hukuk, Pazarlama İletişimi ve Lojistik Yönetimi (2'şer adet), İnovasyon, Girişimcilik ve Yönetim, Kalite Yönetimi, Uluslararası İşletmecilik, Ekonometri, Yönetim Ekonomisi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama (Almanca), Tarih, Yönetim Bilişim Sistemleri, Kamu Hukuku, Halkla İlişkiler ve Tanıtım ve Üretim Yönetimi ve Sayısal Yöntemler (1'er adet) bilim dallarının takip ettiği tespit edilmiştir.

2.6. Türlere Göre Tezlerin Özgün Dilleri

İzleyen tabloda yapılan tezler yayın dillerine göre sınıflandırılmıştır. Araştırma kapsamındaki yüksek lisans tezlerinin büyük çoğunluğunun Türkçe (213 adet), az bir kısmının (16 adet) İngilizce olarak yazıldığı ve doktora tezlerinin hepsinin Türkçe (72 adet) olarak kaleme alındığı görülmektedir.

Tablo 6. Türlere Göre Tezlerin Özgün Dilleri

Özgün Dil	Yüksek Lisans Tez Sayıları (Adet)	Doktora Tez Sayıları (Adet)
Türkçe	216	72
İngilizce	16	-
Toplam	232	72

2.7. Türlerine Göre Tez Danışmanlarının Unvanları

Tablo 7 Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılmış olan doktora tezlerinin danışman unvanları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Görüldüğü gibi en fazla doktora tezinin Prof. Dr. (46 adet) unvanına sahip akademisyenlerin danışmanlığı altında yürütüldüğü, bunu sırasıyla Doç. Dr. (19 adet) ve Dr. Öğr. Üyesi (7 adet) unvanına sahip akademisyenlerin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 7. Türlerine Göre Tez Danışmanlarının Unvanları

Danışman Unvanı	Yüksek Lisans Tez Sayıları (Adet)	Doktora Tez Sayıları (Adet)
Prof. Dr.	56	46
Doç. Dr.	69	19
Dr. Öğr. Üyesi	106	7
Dr.	1	-
Toplam	232	72

2.8. Türlere Göre Tezlerin Konu Dağılımları

Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin konu bakımından dağılımları belirli bir sistematik üzerinden değerlendirilmiştir. Öncelikle inceleme kapsamındaki çalışmaların bağımlı, bağımsız ve düzenleyici değişkenlerine bakılmaksızın tezin iddiası dâhilindeki kavramlar ve konular bir bütün olarak ele alınmıştır. Daha sonra çalışmaların kavram ve konuları ana ve alt alan konuları bağlamında sınıflandırılarak sunulmuştur. Söz konusu sınıflandırma yapılırken Üniversitelerarası Kurul Başkanlığınca

belirlenmiş bilim alanları ve bazı temel ders kitapları baz alınmış ve bu yolla oluşturulan ana ve alt konular listesi bir hakem heyetine sunularak son şekli verilmiştir. Böylece aşağıda verilen Tablo 8 ve Tablo 9 yani Sivil Havacılık Yönetimi alanında hazırlanmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin konu bakımından dağılımları elde edilmiştir.

Tablo 8 incelendiğinde yüksek lisans tezlerinin Yönetim ve Organizasyon alanından (*stratejik yönetim, örgütsel davranış, örgüt kuramları, insan kaynakları yönetimi*) daha çok (108 adet) faydalandığı ve sivil havacılık sektörünün kendine özgü yapısından kaynaklı özgün çalışmaların azımsanmayacak düzeyde (54 adet) olduğu görülmektedir. Yapılan inceleme, yüksek lisans tezlerinin belirtilen alanların yanı sıra pazarlama (40 adet), Stratejik Toplam Kalite Yönetimi (30 adet), Üretim Yönetimi (16 adet), Hukuk (13 adet), Kamu Yönetimi (10 adet), Muhasebe ve Finansman (10 adet), İletişim ve Halkla İlişkiler (8 adet), İş Sağlığı ve Güvenliği (6 adet), Bilgi, Belge ve Bilişim Sistemleri (4 adet), Çevre Araştırmaları (2 adet) ve Ekonomi (2 adet) alanlarının kavram, konu ve kuramlarından yararlanarak hazırlandığını göstermektedir.

Tablo 8. Sivil Havacılık Yönetimi Alanında Yapılmış Yüksek Lisans Tezlerinin Konu Bakımından Dağılımları

Yüksek Lisans Tez Konuları	Adet	Yüksek Lisans Tez Konuları	Adet
STRATEJİK YÖNETİM	33	PAZARLAMA ARAŞTIRMALARI	40
Stratejik yönetim uygulamaları	2	Müşteri memnuniyeti	6
Rekabet stratejileri	8	Satış ve pazarlama stratejileri	3
Rekabet gücü ve analizi	5	Müşteri hizmetleri tasarımı	1
Rekabet gerilimi	1	Müşteri İlişkileri Yönetimi	3
Stratejik analiz	1	Tedarik Zinciri Yönetimi	1
Stratejik tepkiler	1	Müşteri sadakat programları	3
Karar verme stratejileri	3	Elektronik Müşteri sadakati	1
Yönetim ve organizasyon yapısı	2	Müşteri değeri	1
Örgüt performansı	4	Müşteri algısı	1
Dış kaynak kullanımı	3	Müşteri tercihleri	6
Bağımlılık ilişkileri	1	Müşteri bağlılığı	1
Stratejik işbirlikleri	1	Müşteri deneyimi	1
Master planlama	1	Marka algısı	1
ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ	33	Marka değeri	1
Liderlik	4	Marka tanınırlığı	1
Örgütsel güç algısı	1	Marka tercihi	1
Örgütsel sinizim(sessizlik)	3	Marka deneyimi	1
Örgütsel bağlılık	6	Satın alma davranışları	3
Örgütsel iklim	1	Dağıtım kanalları	1
Örgütsel stres	4	Ürün hizmet analizi	1
Çatışma yönetimi	2	E-ticaret	1
Kriz yönetimi	2	Reklam etkinliği	1
Motivasyon	2	LOJİSTİK	3
Tükenmişlik	3	Lojistik sistemler	1
Dağıtım adaleti	1	Lojistik merkezleri	1
Ekip davranışı	1	ORAT süreci	1
Algılanan örgütsel destek	1	İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLER	8
Yönetimsel değerler	1	İletişim modelleri ve halkla ilişkiler uygulamaları	1
Kişi-örgüt uyumu	1	Etkin iletişim	1
Üretkenlik karşıtı davranışlar	1	Isarcılık tutumu	1
Psikolojik taciz	1	Konu yönetimi	1
ÖRGÜT KURAMLARI	1	Kurumsal itibar	1

Yeni Kurumsal Kuram	1	Kurumsal sosyal sorumluluk	1
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ	41	Sponsorluk uygulamaları	1
İnsan kaynakları yönetimi	2	Web sitelerinin gizlilik politikaları	1
Kariyer memnuniyeti	1	KAMU YÖNETİMİ	10
Öz yeterlilik	1	Kamu İktisadi Teşebbüsleri	1
Yetkinlik geliştirme	4	Mülkiyet ve yönetim	1
İstihdam talepleri	1	Kamu ve özel sektör işbirliği	1
İş tanımları	1	Özelleştirme	3
İşten ayrılma niyeti	3	Teşvikler	2
İş yaşam dengesi	1	Kamu garantileri	1
İş talepleri	1	Liberalleşme	1
İş doyumu	2	EKONOMİ	2
İş tatmini	7	Taşıyıcılığın makroekonomik belirleyicileri	1
İşe uyum süreci	1	Oyun teorisi	1
Çalışan performansı yönetimi	5	MUHASEBE VE FİNANS	10
İş yükü	1	Muhasebe ve vergi uygulamaları	1
Çalışma koşulları	1	Kaizen maliyetleme uygulamaları	1
Çalışan yaşam kalitesi	1	Fayda maliyet analizi	1
Duygusal zekâ	1	Bakım maliyetleri	1
Duygusal emek	1	Finansman sorunları	1
İş zekâsı	1	Gelir yönetimi	2
İsrarcılık tutumu	1	Havacılık modifikasyonlarının finansal incelemesi	1
Disipline edilmiş bedenler	1	Havalimanı proje finansmanı	1
İnsan kaynağı eğitim akreditasyonları	1	Hava taşıtları yatırımında kullanılan finansman teknikleri	1
Bireylerin meslek tercihleri	1		
Vardiyalı çalışma sistemi	1		
SİVİL HAVACILIK YÖNETİMİ	54	STRATEJİK TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ	30
Uçuş emniyet kültürü	4	Toplam kalite yönetimi	5
Emniyet yönetim sistemi	5	Kalite sistemleri	2
Emniyet bilinci	1	Kalite fonksiyon yayılımı	1
Emniyet davranışları (emniyetli ve emniyetsiz davranışlar)	3	Hizmet kalite algısı (algılanan hizmet kalitesi)	3
Güvenlik yönetim sistemi	2	Hizmet kalitesi ve geliştirilmesi	11
Havalimanı güvenliği	1	Bagaj hizmet kalitesi	1
Kurum güvenlik iklimi	1	E-hizmet kalitesi	1
Ekip Kaynak Yönetimi	7	Ek hizmet yönetimi	1
Apron emniyeti	1	Ayırt edici hizmetler	1
Yer hizmetleri yönetimi	2	Hizmet değerlendirme	1
Hava trafik yönetimi	3	Kano modelleri	1
İş Jeti Modeli	2	Kurumsal risk yönetimi	2
Sektör beklentileri	1	ÜRETİM YÖNETİMİ	16
Sivil havacılığın gelişimi	1	Uçuş seçimi	2
Sivil havacılığın yeniden yapılanması	1	Uçuş hattı seçimi	1
Türkiye ve AB Havacılık sorunları	1	Filo seçimi	1
İşlevsel hava sahası bloğu yapılması	1	Havalimanı mekân seçimi	1
Türk-Yunan hava sahası sorunları	1	Havayolu şirketler ana üs seçim kriterleri	1
Esnek hava sahası yaklaşımı	1	Yolcu terminal kapasitesi	1
Türkiye'nin sivil havayolu taşımacılığının gelişimi	1	Tarife planlama	1
Türkiye'de hava kargo taşımacılığının mevcut durumu ve gelişimi	2	Yakıt verimliliği	1
Havayolu taşımacılığının ülke ekonomisine etkileri	2	Etkinlik modelleme	3
Hava taşımacılığının serbestleşmesi	1	Verimlilik analizi	1
Türkiye havalimanı işlemeciliğinin tarihçesi	1	Terminal sahası geliş/kalkış yolları tasarımı	1
Sivil havacılığın Türk dış politikasındaki yeri	1	Programlarla modelleme çalışmaları	1
Vecihi Hürkuş'un hayatı	1	Yapısal kırılma testleri	1
Uçuş eğitiminde öğrenci memnuniyeti	1	BİLGİ, BELGE YÖNETİMİ VE BİLİŞİM SİSTEMLERİ	4
Ramp operasyonları	1	Raporlama trendleri	1
Uçuş kontrol merkezleri	1	Teknolojinin toplumsal ilişkilere yansımaları	1
Pilotaj ve uçuş eğitimleri	2	Bilgisayarlı rezervasyon sistemleri	1
Havalimanları sertifikalandırma süreçleri	1	Bilgi sistemleri	1

HUKUK	13	ÇEVRE BİLİMİ	2
Tek Avrupa Hava Sahası Düzenlemesi	2	Çevresel etkiler	1
Kazalardan doğan kanunlar ihtilafı	1	Atık yönetimi	1
Uluslararası hava taşıyıcılığında taşıyıcıların hukuki sorumluluğu	2	İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ	6
Taşıyıcının hukuki sorumluluğunun sınırları	1	İş sağlığı ve güvenliği	6
Taşıyıcının yolcu gecikmesinden doğan zararlarına ilişkin hukuki sorumlulukları	1		
Uluslararası sivil havacılık ticari anlaşmaları	1		
Uluslararası hava hukuku	2		
Montreal sözleşmesi uyarınca taşıyıcının sorumlulukları	1		
Regulasyon ve Deregulasyon	1		
Havacılık uygulamaları anlaşmaları	1		

Tablo 9'da Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılmış doktora tezlerinin konu bakımından dağılımları verilmiştir. Söz konusu tablo incelendiğinde bu alanda yapılan çalışmaların çoğunlukla (39 adet) Yönetim ve Organizasyon alanı (*stratejik yönetim, örgütsel davranış, örgüt kuramları, insan kaynakları yönetimi*) ile ilgili teori ve bilimsel yöntemlerden faydalandığı görülmektedir. Bu alanı sırasıyla Sivil Havacılık Yönetimi (17 adet), Pazarlama (13 adet), Muhasebe ve Finans (7 adet), Stratejik Toplam Kalite Yönetimi (5 adet), Hukuk (5 adet), Çevre Bilimleri (4 adet), Üretim Yönetimi (3 adet), İletişim ve Halkla İlişkiler (1 adet), Lojistik (1 adet), Etik Çalışmaları (1 adet) ile Bilgi, Belge Yönetimi ve Bilişim Sistemleri (1 adet) takip etmektedir.

Tablo 9. Sivil Havacılık Yönetimi Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Konu Bakımından Dağılımları

Doktora Tez Konuları	Adet	Doktora Tez Konuları	Adet
STRATEJİK YÖNETİM	15	PAZARLAMA ARAŞTIRMALARI	13
Rekabet stratejileri	3	Pazarlama stratejileri	1
Stratejik planlama	1	Müşteri tercihleri	1
Karar destek sistemleri	2	Müşteri tatmini	2
Karar verme teknikleri	2	Müşteri sadakat programları	2
Biçimsel ve ilişkisel yönetim	1	Marka algısı	1
Havayolu işbirlikleri	1	Algı haritaları	1
Kurumsal yapı	1	Talep tahmini	1
İş modeli sermaye yapısı ve belirleyicileri	1	Pazar bölümlendirme	1
Yönetim modeli ve işleyiş sistemleri	1	Konumlandırma	1
Paydaş etkileşimli değer yaratma süreci	1	Kanal performansı	1
Sinerji	1	Hizmet baskın yönelimi	1
ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ	16	LOJİSTİK	1
Örgütsel adalet algısı	1	Hava kargo pazarının lojistik incelemesi	1
Örgütsel güven	1	HUKUK	5
Örgütsel bağlılık	3	Tek Avrupa Hava Sahası Düzenlemesi	1
Örgüt kültürü	2	Regulasyon ve Deregulasyon	1
Örgütsel öğrenme	1	Hava idare hukuku kapsamında idarenin sivil havacılık faaliyetleri	1
Motivasyon	1	Uluslararası özel hukukta sivil hava taşımacılığı kazaları	1
İşten ayrılma niyeti	2	Uluslararası özel hukukta taşıyıcıların hukuki sorumluluğu	1
İş karşıtı davranışlar	1	ETİK ÇALIŞMALAR	1
Kurallara uyma davranışı	1	Örgütsel uygulamaların etiksel algısı	1
Değişime karşı tutum	1	İLETİŞİM VE HALKLA İLİŞKİLER	1
Duygusal emek	1	İletişim modelleri ve halkla ilişkiler	1
Yönetici desteği	1	MUHASEBE VE FİNANS	7
ÖRGÜT KURAMLARI	3	Sivil havacılık Yap-İşlet-Devret modellerinin mali boyutu	1

Kurumsal değişim	1	Havayolu taşımacılığında finans ve finansman kaynakları	1
İş Sistemleri	1	Zaman etkenli faaliyet tabanlı maliyet uygulaması	1
Örgütsel çeviklik	1	Havayolu şirketlerinin finansal performansı	1
SİVİL HAVACILIK YÖNETİMİ	17	Yakıt maliyetleri ve yönetimi	1
Uçuş emniyet kültürü	4	Gelir yönetimi	2
Uçuş ekibi kaynak yönetimi	3	STRATEJİK TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ	5
Bakım Yönetimi Modeli	2	Hizmet kalite algısı (algılanan hizmet kalitesi)	2
Hava Trafik Sistemi	1	Hizmet kalitesi ve Tolerans Bölgesi	1
Havayolu İngilizcesi	1	Kurumsal Risk Yönetimi	2
Yolcu konforu	1	ÜRETİM YÖNETİMİ	3
Yer hizmetleri yönetimi	1	Havayolu şirketi kuruluş çalışmaları	1
Havalimanı güvenliği	1	Yolcu taşımacılığında ulaştırma şekilleri	1
Havayolu taşımacılığı piyasasının özellikleri	1	Etkinlik ölçümleri	1
Türkiye'nin sivil havayolu taşımacılığının gelişimi	1	ÇEVRE BİLİMİ	4
Türkiye'de bölgesel havayolu taşımacılığının geliştirilmesi	1	Meteoroloji	1
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ	5	Çevre ilişkileri yönetimi	1
Çalışan performansı	1	Çevre kirliliği	1
Eğitmen pilot yetkinlikleri	1	Çevresel sürdürülebilirlik	1
Trafik kontrolörü aday seçimi	1	BİLGİ, BELGE YÖNETİMİ VE BİLİŞİM SİSTEMLERİ	1
Trafik kontrolörü performansı	1	Bilgi sistemleri	1
Çalışan memnuniyeti	1		

3. SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi, 1998-2019 yılları arasında Sivil Havacılık Yönetimi alanında yapılmış, toplam 304 lisansüstü tezin tür, yayımlandıkları yıl, kurum, anabilim dalı, bilim dalı, özgün dil, danışman unvanı ve konu ölçütleri bakımından özelliklerini araştırmak amacını taşımaktadır. Söz konusu çalışma sistematik derlemeye dayalı, betimsel özellik taşıyan nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır.

21 yıllık dönemde 232 yüksek lisans tezi ve 72 doktora tezinin yapıldığı tespit edilmiştir. Sivil Havacılık Yönetimi alanında en fazla yüksek lisans tezinin 2017 yılında (38 adet) ve doktora tezinin 2016 yılında (8 adet) yapıldığı ve her iki türde tezin yapılmasında 2015 yılından itibaren bir artış olduğu görülmektedir. İlgili alana yönelik en fazla lisansüstü tezin toplam 100 adet tez (69 adet yüksek lisans tezi ve 31 adet doktora tezi) ile Anadolu Üniversitesi bünyesinde yapıldığı belirlenmiştir. Söz konusu alana yönelik her iki tez türünün İşletme Anabilim Dalında (87 adet yüksek lisans tezi ve 27 adet doktora tezi) ve İşletme Yönetimi Bilim (41 adet yüksek lisans tezi ve 8 adet doktora tezi) Bilim Dalında hazırlandığı belirlenmiştir. İlgili tezlerin hazırlandığı özgün diller değerlendirmeye alındığında her iki tez türünde de Türkçe olarak hazırlanan tezlerin (216 adet yüksek lisans tezi ve 72 adet doktora tezi) çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Tez danışmanlığını yürüten akademisyenlerin unvanlarına bakıldığında yüksek lisans tezlerinin çoğunlukla Dr. Öğretim Üyesi unvanı (106

adet) taşıyan akademisyenlerin danışmanlığında, doktora tezlerinin ise çoğunlukla Prof. Dr. unvanına sahip akademisyenlerin danışmanlığında yürütüldüğü belirlenmiştir.

Yürütülen inceleme sonucunda hem yüksek lisans hem de doktora çalışmaları kavram ve konuları kapsamı itibariyle ağırlıklı olarak Yönetim ve Organizasyon alanından faydalandığı görüldüğü de hem yararlanılan alan bakımından hem de araştırılan teori, kavram ve konular bakımından belirgin bir çeşitliliğin olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu çeşitliliğin Sivil Havacılık Yönetiminin, İşletme ve Yönetim Bilim Dalları ile iç içe geçmişliğinin ve sivil havacılık sektörünün kendine özgü özelliklere sahip olmasının doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla Sivil Havacılık Yönetimi alanı pek çok bilim alanından faydalandığı için bu alanda çalışan akademisyenlere disiplinler arası çalışma yapma olanağı sunmaktadır.

Bu çalışmanın Sivil Havacılık Yönetimi yazınının genel durumu hakkında kısıtlı da olsa katkı sunması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir. Ayrıca söz konusu incelemenin gelecekte benzer derlemeleri yapacak olan araştırmacılara bir karşılaştırma ölçütü sunması da beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Alberani, V., Pietrangeli P. D. C., Mazza, A. M. R. (1990). The Use of Grey Literature in Health Sciences: A Preliminary Survey. *Bulletin of the Medical Library Association*. 78(4):358-363
- Aslan, A. (2018). Sistematik Derleme ve Meta-Analizi. *Acta Medica Alanya*, 2(2):62-63.
- Atrek ve Madran, (2017). Tüketici Perspektifli Sürdürülebilir Tüketim Çalışmaları: Ulusal Alanyazındaki Çalışmalar Üzerine Sistematik Derleme Çalışması, *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 19:1-31.
- Cook, D. J., Mulrow, C. D. ve Haynes, R. B. (1997). Systematic Reviews: Synthesis of Best Evidence for Clinical Decisions. *Annals of Internal Medicine*. 126(5):376-380.
- Gerrish, K., ve Lacey, A. (2010). *The Research Process in Nursing*. London: Wiley-Blackwell.
- Higgins J. P. T., Green S. (editors). (2011). The Cochrane Collaboration, *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions Version 5.1.0*.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik Derleme Metodolojisi: Sistematik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*. 6(1):26-33.
- Moher D, Tetzlaff J, Tricco AC, Sampson M, Altman DG. (2007). Epidemiology and Reporting Characteristics of Systematic Reviews. *PLoS Med*. 4(3):78.
- Nahcivan ve İncirkuş, (2018). Türkiye’de Hemşirelik Dergilerinde Yayımlanan Sistematik Derlemelerin Raporlama Özellikleri, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 15 (2):106-116.

Paez A. (2017). Gray Literature: An Important Resource in Systematic Reviews. *J. Evid Based Med.* 10(3):233-240.

Tranfield, D., Denyer, D. ve Smart, P. (2003). Towards A Methodology For Developing Evidence Informed Management Knowledge By Means of Systematic Review. *British Journal of Management*, 14(3): 207-222.

Wright, R. W., Brand, R.A., Dunn,W.,Spindler, K.P. (2007). How to Write a Systematic Review. *Clinical Orthopaedics and Related Research.* 455: 23-29.

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> Erişim Tarihi: 27. 09.2019.

Makale Türü / ArticleType: Araştırma / Research

2008 GLOBAL FİNANS KRİZİNDEN SONRA MERKEZ BANKALARI'NIN EN SON GÖREVİ OLARAK FİNANSAL İSTİKRAR VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

Doğukan IŞIK
İstanbul Üniversitesi

Dr. Elife AKIŞ
İstanbul Üniversitesi

■ Özet

Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayarak tüm dünya geneline yayılan ve tarihin en büyük krizleri arasında görülen 2008 küresel finansal krizi finansal piyasaları ve reel ekonomiyi ciddi şekilde etkilemiştir. Finansal istikrar açısından geleneksel para politikasına ait hedeflerin yetersiz olduğu, finansal kurumlar tarafından sistemdeki risklerin görülemediği ve makro bakış açısıyla çözüm üretilmediği görülmüştür. Finansal istikrarın sağlanması konusunda 2008 krizi yeni bir bakış açısı getirerek makro ihtiyati politikaların sorumluluğunu merkez bankalarına yüklemiştir. 2001 krizi sonrasında yaptığı reformların etkisiyle özellikle bankacılık sektöründe dayanıklılığı artan Türkiye ekonomisinde, finansal istikrarın sağlanması amacıyla atılan adımlar 2008 krizinin olumsuz etkilerini azaltmaya katkıda bulunmuştur. Bu makalede, 2008 finansal krizinin Türkiye ekonomisine etkileri bağlamında finansal istikrarın sağlanabilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın uyguladığı politikalar ile başarısı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal İstikrar, 2008 Küresel Finans Krizi, T.C. Merkez Bankası ve Politikaları

Financial Stability as The Latest Assignment of Central Banks After 2008 Global Financial Crisis and The Case of Turkey

■ Abstract

The 2008 global financial crisis, which began in the USA and spread across the world and one of the biggest crises in history, seriously affected financial markets and the real economy. It was observed that the traditional monetary policy targets were insufficient for financial stability, the risks in the system could not be seen by the financial institutions and the solution could not be produced from a macro perspective. The 2008 crisis has brought a new point of view to financial stability and puts the responsibility of macro prudential policies on central banks. The impact of the reforms made after the 2001 crisis in Turkey's economy, especially in the banking sector increased durability, ensuring financial stability has contributed to the steps taken in order to reduce the adverse effects of the 2008 crisis. In this article, it has been aimed to clarify the policies and achievements of the Central Bank of the Republic of Turkey, which has been affected 2008 financial crisis and measures taken to provide financial stability for Turkey's economy.

Keywords: Financial Stability, 2008 Global Financial Crisis, Central Bank of the Republic of Turkey and Policies

*Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Elife AKIŞ danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülen “2008 Krizi Sonrası Merkez Bankalarına Yeni Yüklenen Görev Olarak Finansal İstikrar ve Türkiye Örneği” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Atf: Işık, D. ve Akış, E. (2020). 2008 Global Finans Krizinden Sonra Merkez Bankaları'nın En Son Görevi Olarak Finansal İstikrar ve Türkiye Örneği. *Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 33-52.

GİRİŞ

Finansal istikrarın sağlanabilmesinde, temel finans kurumlarının herhangi bir müdahaleye ya da desteğe maruz kalmadan yükümlülüklerini sorunsuz olarak yüksek güvenle gerçekleştirebilmesi ve piyasa katılımcıları tarafından kısa vadeli dalgalanmalar gibi endişelerden uzak bir şekilde güvenle işlem yapılabilmesi durumları öngörülmektedir. Günümüz finansal sisteminin işleyişi açısından finansal istikrar unsurlarının sağlanması ve korunmasında Merkez Bankası (MB) ile düzenleyici ve denetleyici kurumlarından oluşan operasyonel yapı öne çıkmaktadır.

2008 yılında Lehman Brothers'ın iflasıyla birlikte gün yüzüne çıktığı kabul edilen küresel finansal kriz için uygun ortamı hazırlayan faktörler; aşırı harcamaya endekli ABD ekonomi politikaları, kredi genişlemesine ve türev piyasaların büyümesine göz yuman yasal ve idari yapı, uluslararası piyasalarda mevcut finansal yapı, konut finansman sistemindeki hatalar, kredi derecelendirme kurumlarındaki ihmaller, krize ilişkin beklentilerin yetkililerce hafife alınması şeklinde sıralanabilir.

Türkiye, söz konusu krizin ülke ekonomisini “teğet geçme” tartışmaları içerisinde finansal sisteme ve reel ekonomiye etkilerini izlemiş, finansal istikrarın sağlanması kapsamında başta Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) tarafından çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu çalışmanın amacı; 2008 finansal krizinin Türkiye'ye olan etkileri neticesinde ülke ekonomisinin finansal istikrara kavuşturulmasını amaçlayan TCMB tarafından uygulanan politikaların ve TCMB'nin başarısının incelenmesidir. Bu makalede, finansal istikrar bağlamında 2008 finansal krizi ele alınarak, krizin Türkiye üzerindeki etkileri ile finansal istikrara dönme çabası doğrultusunda TCMB'nin uyguladığı politikalar ve başarısı değerlendirilmiştir.

1. FİNANASAL İSTİKRAR

Finansal istikrar, özellikle 2008 küresel krizinin ardından ekonomi yönetimlerinin temel hedefleri arasında öne çıkmıştır. Crockett (1997: 6) finansal istikrarı; “temel finansal kurumların dışarıdan bir müdahale ya da destek olmadan, akdî yükümlülüklerini yüksek bir güvenle sorunsuz şekilde yerine getirmelerini ve finansal piyasalarda temel gerçekleri yansıtacak şekilde, kısa vadede önemli dalgalanmalar olmaksızın, oluşacak fiyatlar ile piyasa katılımcılarının güvenle işlem yapabilmeleri” olarak açıklamaktadır. Padoa-Schioppa (2002: 21) ise finansal istikrarı; ödemeler sistemini ve verimli yatırımlara kaynak tahsisini bozan şoklara karşı finansal sistemin sahip olduğu dayanma gücü olarak ifade etmektedir. Garry J. Schinasi tarafından yapılan tanımda ise finansal istikrar; finans sisteminin beklenmedik önemli olaylar neticesinde ya da içsel bazı nedenler sonucunda karşılaşılan finansal

dengelesizlikleri dağıtabilecek ve ekonomi performansını kolaylaştırabilecek yeterlilikte olmasıdır (Schinasi, 2004: 10).

TCMB'nin yaptığı tanımda ise finansal istikrar; “finansal piyasalarda, bu piyasalarda faaliyet gösteren kurumlarda ve ödeme sistemlerindeki istikrar ve şoklara karşı dayanıklılık” şeklinde açıklanmaktadır (TCMB, 2019). Finansal istikrara yönelik yapılan tanımlarda aşağıdaki üç hususun ortak olduğu görülmektedir (Borio ve Mathias, 2009: 4):

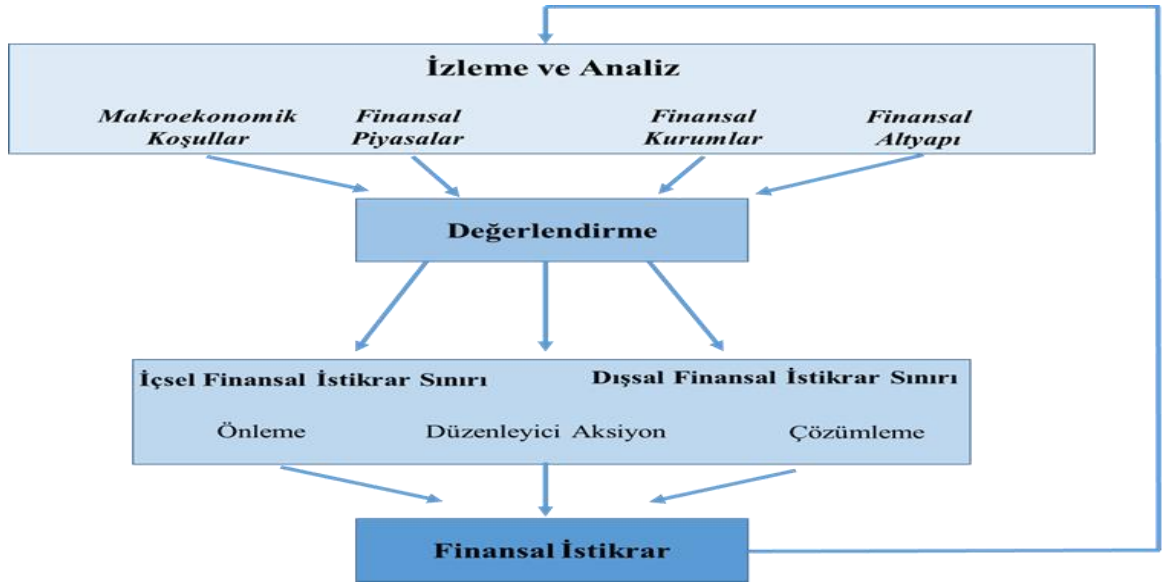
i. Finansal sistem ekonominin genelinden ayrıştırılmayarak reel ekonomiye olan etkisi dikkate alınmakta,

ii. Finansal sistem bir bütün olarak değerlendirilmekte,

iii. Gözlenebilir ve somut olarak finansal istikrarsızlığa vurgu yapılmaktadır.

Günümüzde finansal sistemin işleyişinde MB ile düzenleyici ve denetleyici kurumlarından oluşan operasyonel yapının, finansal istikrarın sağlanmasını ve korunmasını gerçekleştirdiği görülmektedir. Finansal istikrarın temel unsurları Şekil 1’de gösterilmektedir.

Bu kapsamda, makroekonomik koşullar, finansal piyasalar, finansal kurumlar ve finansal altyapı önem arz etmekle birlikte uluslararası etkilerin de finansal istikrar unsuru olarak görüldüğü belirtilmektedir (Houben vd., 2004: 17).

Şekil 1. Finansal İstikrarda Gerekli Yapı

Kaynak: Houben, A., Kakes, J. and Schinasi, G. (2004). *Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability*. IMF Working Paper, wp/04/101. 17.

Türkiye’de bankacılık sektörü açısından incelendiğinde, makroekonomik koşulların önemi anlaşılmıştır. Kasım 2000 ile Şubat 2001’de meydana gelen ekonomik krizler Türkiye

ekonomisini ciddi biçimde etkilemiştir. Ekonominin iyileşmesi sürecinde ise IMF anlaşması ile uluslararası koşullardaki olumlu havanın yardımcı olduğu görülmüştür. Makroekonomik koşullardaki düzelme ile birlikte Türk Bankacılık Sektörü önemli oranda iyileşme sürecine girmiştir (Tiryaki, 2009: 130-131).

Finansal sistemin önemli bir diğer unsuru ise finansal kurumlardır. Türkiye’de finans sektörü incelendiğinde az bir küçülme olsa bile bankaların hâkimiyetinin devam ettiği görülmektedir. Doğrudan finansman yöntemi şeklinde ifade edilen diğer bir unsur finansal piyasalar ise; ekonomide fon fazlası olan kurum veya bireylerin fon ihtiyacı bulunanlara aktarım yapılmasını sağlayan mekanizmalardır (Mishkin, 2000: 22-25). Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası ile Borsa İstanbul, Türkiye’deki önemli piyasalardır (Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), 2011: 25-26).

Finansal sistemdeki diğer önemli bir temel unsur ise, ödemeler sistemi başta olmak üzere, ekonomideki faaliyetlerin sorunsuzca gerçekleşmesi için önemli bir gösterge olan finansal altyapıdır. 2008 krizi ile birlikte finansal istikrarın devamının sağlanabilmesinde ödemeler sisteminin daha önemli hale geldiği görülmüştür. Nitekim krizde finansal kurumlar birbirleri ile iç içe ve çok büyük olmasının finansal istikrarı tehlikeye soktuğu görülmüş (Plosser, 2009: 3-4), kriz sonucunda ödemeler sistemlerinin geliştirilmesi, düzenlenmesi ve gözetimi kapsamında MB’lere önemli görevler ortaya çıkmıştır.

2.2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZİ VE ALINAN ÖNLEMLER

Küreselleşme ile birlikte 20. yüzyılın sonlarında bütüncül yapıya sahip finansal piyasalardaki serbestleşme süreci dünya ekonomilerinde “finansal istikrarsızlık” kavramını öne çıkarmıştır. Eichengreen, finansal istikrarsızlık ve finansal krizi dört başlık altında tanımlamaktadır. Buna göre; finansal istikrarsızlık durumları olarak; sürdürülemez makroekonomik politikalar, zayıf finansal kurumlar, kırılğan finansal sistem ve uluslararası finansal piyasalardaki mevcut eksikliklerin etki derecesine bağlı olarak finansal krize dönüşebildiği belirtilmektedir (Eichengreen, 2004: 12).

TCMB finansal istikrarsızlığı doğuran iç ve dış unsurları şu şekilde sıralamaktadır (TCMB, 2014: 4):

- i. Devamı mümkün görülmeyen uzun vadeli maliye ve para politikaları,
- ii. Finansal piyasaları tehdit eden “finansal mühendislik” buluşları,
- iii. Kontrolsüz sermaye akışı,

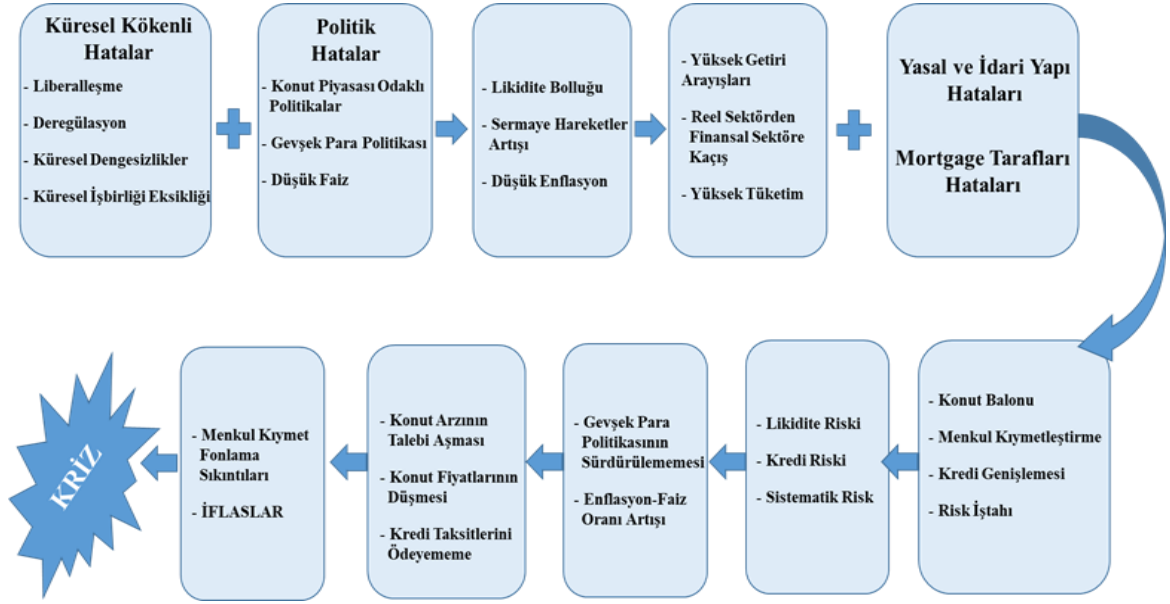
- iv. Düzenleyici-denetleyici organların çalışmalarındaki verimsizlik,
- v. Cari açığın oluşturduğu şoklar karşısında dirençsiz kalmaktır.

Bir ülkenin istikrar durumunun istikrarsız hale gelmesine sebep olan, önceden bilinmeyen, beklenmedik bazı gelişmelerin makro seviyelerde ülke ekonomisini, mikro seviyelerde ise firmaları ciddi boyutlarda etkilemesi durumu ise “ekonomik kriz” olarak ifade edilmektedir (Aktan ve Şen, 2001: 1125). Ekonomik krizlerin etkiledikleri sektörler açısından değerlendirildiğinde; “finansal sektör” ve “reel sektör” krizleri olarak iki başlık altında tanımlandığı görülmektedir (Yücel ve Kalyoncu, 2010: 55). Ekonomik krizlerin bir türü olan finansal krizler, reel sektörü de olumsuz etkileyeceğinden finansal istikrarın sağlanamaması durumlarında ekonomik performansın sağlanması da mümkün olamamaktadır.

2.1. 2008 Küresel Finansal Krizinin Teorik Temelleri: Riskli Krediler (CDS)

ABD’de mevcut likiditenin bol olması ve hükümetin konut almaya teşvik eden düşük faiz politikaları, konut kredisi veren kurumlar tarafından kredi alanların borçlarını ödemekte sıkıntı çekmeyeceği düşüncesiyle aşırı risk alınarak yeterince ödeme gücü olmayan bireylere dahi konut kredisi verilmesine yol açmıştır. ABD’nin tüketicinin aşırı harcamalar yapmasına teşvik eden politikaları, liberal yaklaşımlar, mevcut idari ve yasal yapının türev piyasaların büyümesine ve kredilerin genişlemesine göz yumması, küresel finansal yapının uluslararası piyasalarda riskin kontrolsüz bir şekilde yayılmasını önlemekte yetersiz kalması, konut finansman sistemindeki tarafların hataları, mevcut risklerin kredi derecelendirme kurumlarınca tespit edilerek kamuoyunun bilgilendirilmesinde yapılan ihmaller, kriz belirtilerinin yetkililerce hafife alınması durumları 2008 küresel finansal krizi için gerekli ortamı oluşturmuştur.

2008 Nobel Ekonomi ödülüne sahip Paul Krugman’ın aralarında olduğu çok sayıda araştırmacı tarafından krizin aslında 2007’nin ikinci yarısı başlarında patlak verdiği ifade edilmiştir (Deniz, 2013: 105). Ancak 2008 yılında Lehman Brothers’ın iflasıyla birlikte krizin ciddiyeti anlaşılmış ve bu olay krizin başladığı an olarak kabul görmüştür (Eğilmez, 2009: 68).

Şekil 2. Krize Götüren Hatalar ve Sonuçları

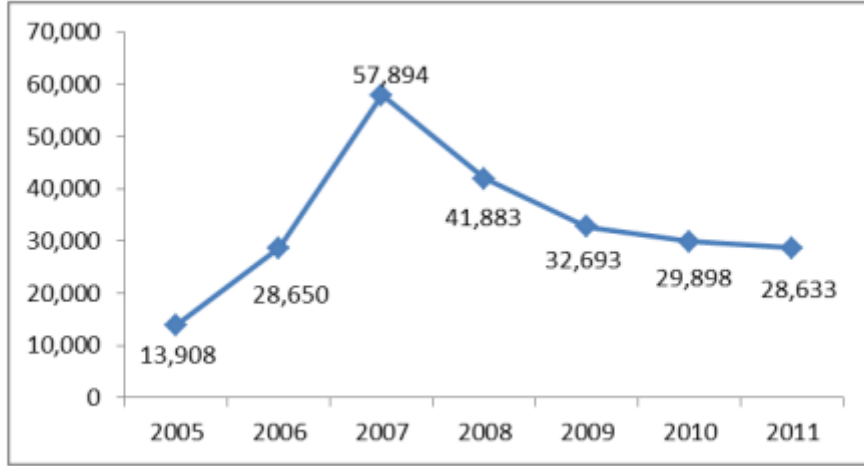
Kaynak: Kırıcı, H. (2017). *Küresel Finansal Krizden Çıkış Amacıyla Alınan Önlemler ve Sonuçları*. Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 9.

Krizler, krizi oluşturan faktörleri olgunlaştıran müsait zeminlerin değerlendirilmesi ve önlenmesi konusunda karar alıcı mekanizmalarca yapılan ihmaller veya yanlışlardan dolayı oluşurlar. 2008 finansal krizinin de bu tür faktörlerden şekillendiği görülmüş, bu krizi doğuran hatalar ile sonuçları Şekil 2’de gösterilmiştir (Kırıcı, 2017: 9).

2008 finansal krizinin arka planında yatan ve krizin bir bütün olarak anlaşılması için üzerinde durulması gereken bir konu olarak kredi temerrüt takası önemli bir yer tutmaktadır. Bir ülkenin borcunun sigortalanması için sigorta şirketinin talep ettiği prime CDS (Credit Default Swap) denilmektedir. Bir ülkeye borç veren yatırımcı, borcun vadesinde ödenip ödenmeyeceğini bilmediğinden borcu sigortalatmak istemektedir. Sigorta şirketi de işin doğası gereği prim talep etmektedir. Sigorta şirketinin borç alan ülkenin her 100 birimlik riskini sigortalamak için istediği yıllık prim miktarına CDS denir. CDS’ler baz puan üzerinden değerlendirilmektedir. Borç kullanmak isteyen ülkelerin borçlanma maliyetleri de CDS’lerin yukarıda sayılan özellikleri dolayısıyla etkilenmektedir.

Krizin hemen öncesinden başlanarak 2005-2011 yılları arasında ABD’deki CDS verileri Şekil 3’te gösterilmiştir. Bu bilgiler ışığında, CDS’lerin kredi riskinin fiyatı olduğu ve ilgili yıllarda krize paralel olarak yükseldiği rahatlıkla söylenebilir. 2007 yılında en yüksek seviyelerinde seyreden CDS’ler krizin etkisiyle takip eden dönemde düşüş trendi

göstermiştir.

Şekil 3. CDS Spreadleri (ABD)

Kaynak: Ersoy, E. ve Ünlü, U. (2016). Tezgahüstü Türev Piyasa İşlemleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1): 150.

2008 küresel finans krizinin arka planındaki majör sebepleri açıklayabilmek adına CDS türevlerinin işleyişi ve ekonomideki asıl rolü ile etki alanı mercek altına alınmalıdır.

CDS priminin kriz sırasında oynaklığı, diğer piyasalardaki risk değerlendirmesini etkilemiştir. Piyasanın hızlı genişlemesinin nedeni, CDS'nin tüm türevler gibi yalnızca riskten korunma amaçlı kullanılmamasıdır; aynı zamanda yatırımcıların bunları ticaret aracı olarak kullanmaları ve ticari defterlerine kaydetmeleridir. Ticaret stratejilerinden doğrudan kâr elde etmeyi amaçlayan işlemler, bu piyasanın likiditesinden ve oynaklığından kısmen sorumludur. Bu önemlidir, çünkü CDS piyasasındaki hareketlerde CDS primleri dalgalandığında piyasa katılımcıları varsayılan karlılık beklentilerini tekrargözden geçirirler (Terzi ve Uluçay, 2011: 988). Bir bütün hâlinde düşünüldüğünde, CDS primlerini ellerinde bulunduran egemen finans katılımcılarının riskli ülke ekonomileri ve CDS primleri üzerinde manipülatif hamleler yapması kaçınılmaz olmuştur. Lehman Brothers'ın iflası sonrasında ise gelişmiş ülkeler finansal sistemleri desteklemek için bir dizi ekonomik programlar hayata geçirme yoluna gitmişlerdir.

Kredi temerrüt takaslarının finansal piyasa istikrarı üzerindeki etkisi, büyük ölçüde piyasa mekanizmalarına ve finansal piyasalardaki sermaye-likidite gerekliliğine bağlı olmakla birlikte muhtemelen kredi piyasalarının manzarasını değiştirmeyi sürdürecektir. (Terzi ve Uluçay, 2011: 990).

Finans oyunlarında, CDS gibi hesapça devlet borçlarında sigorta rolü oynaması beklenen türevlerin, nasıl etik dışı kullanıldığı krizi izleyen yılda (2009 ve 2010) AB'de

ortaya çıkmıştır. Asıl başlığı (Sovereign credit default swaps) yani devlet borçlarının ödenememesine karşı sigortalama olan CDS, herhangi bir (kaza, yangın, vb.) riske karşılık parasal önlem anlamında bir sigorta değildir. Bu riskin olacağına ilişkin bahse girmez, CDS'leri satın alan bu ülkenin borcunu ödeyemeyeceği iddiası lehine bahse girer; yani ülke tahvillerinin faizlerini ödeyemeyeceği gibi borcunu da döndüremeyecektir. Tahvilleri satan ise, aksine ödeyeceği iddiasını yapan taraftır (Kazgan, 2012: 5).

CDS'lerin krizin oluşmasındaki ana enstrüman olduğu verilerinden hareketle krizden sonraki sürece bakmak zaruriyet kazanmıştır. 2010 yılında Yunanistan ekonomisinin borçlarını ödeyemez duruma gelmiş olması, CDS'nin içerdiği bu aleyhe iddianın gerçekleşmiş olduğunun da kanıtıdır. Bu bilgiler ışığında 2008 finansal krizinin temelinde; vurgulanması gereken önemli konuların başında finans kesiminin kumar oyunları ve Yunanistan gibi bazı Euro bölgesi hükümetlerinin borçlarını şeffaf bir şekilde açıklamayarak biriktirmesi, dünyayı olumlu bir profil sergileyerek kandırma yolunu seçen etik dışı davranışları yatmaktadır.

2.2. Uluslararası Finansal Yapının Krize Tepkisi

2008 krizi sonucunda uluslararası finans sistemlerinin sahip olduğu zayıf taraflar ortaya çıkmış, finansal istikrarın sağlanması amacıyla uluslararası kurumlar aşağıdaki rolleri ile öne çıkmıştır (Değertekin, 2010: 16-17). Bu bağlamda;

i. Uluslararası Menkul Kıymet Düzenleyicileri Örgütü (IOSCO) tarafından menkul kıymet düzenlemesinin hedef ve prensiplerinin revize edilmesi,

ii. Finansal İstikrar Kurulu (FSB) tarafından uluslararası kurumlar ile ortak çalışmalar yürüterek uluslararası platformda benimsenmiş ilkelerin ulusal düzenlemelere dâhil edilmesinin analiz edilmesi,

iii. Basel Bankacılık Denetim Komitesi (BCBS) ve Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) tarafından bankacılık alanında sarsılan güvenin ve standardın revize edilerek tekrardan sağlanması,

iv. Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından krizle mücadelenin finansal boyutu,

v. G20 tarafından kriz karşısında ortak mücadele zemininin oluşturulması,

vi. Dünya Bankası (WB) tarafından krizden en çok etkilenen az gelişmiş ülkeler ile dünyanın düşük gelirli kesiminde yoksulluğun azaltılması (Narin ve Kutluay, 2013: 45-46),

vii. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından krizden çıkışta para politikalarının maliye politikalarıyla desteklenmesi ve vergi indirimine vurgu yapılması (Kantar, 2010: 160) konularında faaliyetler ve tavsiyeler yapılmıştır.

2008 krizinin dünya ekonomisi açısından boyutları incelendiğinde; IMF Ekim 2008 Küresel Finansal İstikrar Raporunda göre Eylül 2008 ayı sonu itibarıyla finansal kuruluşların yayımladığı raporda toplam zararın 760 milyar USD olduğu belirtilmektedir. IMF Ekim 2009 Küresel Finansal İstikrar Raporunda ise 2007-2010 dönemi toplam zararın 2.809 milyar USD'a yükseldiği açıklanmıştır (Şahin, 2011: 17). Ayrıca finansal sektörün yanı sıra reel sektördeki büyüme oranında düşüş görülmüş, dünya genelinde işsizlik hızla yükselmiş ve dünya ticareti geriye gitmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre 2007'de 170,7 milyon olan dünya geneli işsiz sayısı, 2008 yılında 176,4 milyon, 2009 yılında 197,7 milyon sayılarına ulaşmıştır (Korkmaz vd., 2013: 114).

2.3. Finansal İstikrara Dönüş İçin Küresel Ölçekte Alınan Önlemler ve Uygulanan Politikalar

Finansal istikrarın oluşturulması bağlamında 2009 sonrasında alınan önlemlerde G20 ülkelerinin genişletici para politikası uygulama kararı ile IMF'nin 2009 ve 2010 yılları ekonominin canlanması temini kapsamında küresel boyutta alınacak mali önlemler doğrultusundaki teklifi belirleyici olmuştur. Bununla birlikte krizin reel sektöre sıçraması ve etkisinin genişlemesi sonucunda finansal kuruluşlardaki güvensizliğin sürmesi alınan ihtiyatlı önlemlerin yeterli olmamasına sebep olmuş ve gelişmiş ülkelerin hükümetlerince genişletici maliye politikaları ile geleneksel olmayan para politikalarının (faiz taahhüdü, kredi genişlemesi, merkez bankası işlemleri katılımcı banka tabanı, vade uzatımı, teminat çeşitlendirmesi, miktarsal genişleme, zorunlu karşılık oranı ve faiz koridoru gibi) tasarlanarak uygulandığı görülmüştür. Alınan önlemler ile 2009 yılında küresel büyümede bir toparlanma görülse de bu durum kısa sürmüş ve 2010-2011 yıllarında tekrar düşüşe geçmiştir (TCMB, 2013: 1; Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), 2012: 1-2). 2012 yılından itibaren küresel büyümede yavaş olsa da daha istikrarlı bir seyir izlenmiştir.

Para politikasının yürütülmesinden sorumlu olan MB'nin, 2008 krizi ile birlikte fiyat istikrarına ilave olarak ikinci bir hedef olarak finansal istikrarın sağlanması görevi öne çıkmıştır. Krizden elde edilen tecrübeler doğrultusunda fiyat istikrarının sağlanmasının zorunlu olduğu ancak tek başına yeterli olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda kriz süresince finansal istikrarın yeniden tesis edilmesi için MB tarafından uygulanan para politikaları önem arz etmiştir.

Bankacılık sistemlerinin doğası gereği istikrarsız olması, ödeme sistemleri ile bankalar arası piyasa aracılığıyla istikrarsızlığın geçme riskinin bulunmasından dolayı MB tarafından finansal istikrarın sağlanması; bankanın finansal durumunun ve kredibilitésinin güvenli para alışverişiyle ve finansal sistem işlevinin düzgün bir şekilde yerine getirilmesiyle idame edilmektedir (Yavuzarslan, 2011: 19). Bu kapsamda para politikaları, faiz politikası ve likidite desteği üzerinde yoğunlaşan MB; piyasadaki yabancı ve yerli para sıkışıklığını çözebilmek için geleneksel ve geleneksel olmayan araçların oluşturduğu çok sayıda yöntemle başvurmuştur.

3. FİNANSAL İSTİKRARA DÖNÜŞ ÇABASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1.2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye'deki Etkileri

2008 krizinin Türkiye'ye etkileri incelendiğinde finansal istikrarı tehdit eden ve önlem alınmasını gerektiren konuların; güven bunalımı ve bankaların kredi kısıtlamaya gitmesi, uluslararası finansal akımların düşüşe geçmesi ve dış ticaret konularında yaşandığı görülmüştür.

Güven Bunalımı ve Banka Kredilerinin Düşmesi: Türkiye ekonomisinde tüketici güven endeksinin ve reel kesim güven endeksinin seyri 2008'in sonlarından başlayarak 2009 ortalarına kadar büyük düşüş göstermiştir. 2008 krizi öncesinde Türkiye'de bankalar ile şirketlerin yurtdışından ciddi miktarlarda kredi aldığı görülmüştür. Krizle birlikte kredilerin hacminde daralma olmuş ve bilançolarda küçültmeye gidilmiştir. Bankalarda mevcut likidite sıkıntısı güven ortamının azalmasıyla birlikte ülkede kredi hacminin küçülmesine sebep olmuştur (Yılmaz, 2009: 1-8).

Uluslararası Finansal Akımların Düşüşe Geçmesi: Başta "enerji" olmak üzere üretimde ihtiyaç duyduğu malları ithal eden Türkiye, yabancı sermaye girişiyle birlikte büyüyen bir ekonomiye sahiptir. Bundan dolayı doğrudan yabancı yatırımındaki ya da sermaye girişindeki düşüş ülke ekonomisinin daralmasına sebep olmuştur. Türkiye'nin 1999-2011 yılları arası yabancı sermaye girişi ve doğrudan yatırım miktarları incelendiğinde 2002-2009 arası yıllık 10 milyar USD seviyesindeki yabancı sermaye girişinin 2009'da 3 milyar USD'ye düşerek yabancı sermaye girişinin % 82 azaldığı ve ekonominin küçüldüğü görülmektedir (TCMB Data Elektronik Veri Sistemi, 2019).

Dış Ticaret: 2008 yılında Türkiye'nin ihracatı incelendiğinde AB ülkeleri başta olmak üzere % 70'inin gelişmiş ülkelere yapıldığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki taleplerin düşmesi 2009 yılında ihracatta % 23'lük bir daralma oluşmasına sebep olmuştur (TÜİK,

2019). İhracatta ortaya çıkan düşüşler, krizin ülke ekonomisini dış ticaretten kaynaklı olarak olumsuz etkilediğini göstermektedir. Finansal kriz boyunca döviz kurunda düşme yaşanması ihracat açısından nispeten Türkiye'ye avantaj sağlamıştır (Küçükkiremitçi vd., 2008: 10).

3.2. TCMB'nin Finansal İstikrara Yönelik Politikaları

2001 krizinin ardından TCMB tarafından gerçekleştirilen yapısal anlamdaki ilk değişiklik; fiyat istikrarının MB'nin temel amacı olduğu ve uygulanacak araçların MB tarafından belirleneceği hususunun yasaya girmesi olmuştur. Bununla birlikte “finansal istikrar” MB'nin destekleyici amaçlarından biri olarak kanunda belirlenmiştir. Türkiye'de 2001 krizinin ardından finansal sistemin sağlamlaştırılması maksadıyla alınan tedbirleri içeren “Güçlü Ekonomiye Geçiş” programı uygulanmıştır.

TCMB finansal istikrar kapsamında 2005 yılı itibarıyla finansal istikrar raporları yayımlamaya başlamıştır. TCMB, finansal istikrarı fiyat istikrarının tamamlayıcısı şeklinde görmüş ve finansal istikrarı sağlayabilmek maksadıyla istikrarlı ve düşük enflasyonu hedef olarak belirlemiştir. Hedef olarak 2002-2005 döneminde örtük, 2006 yılı itibarıyla ise açık enflasyon hedeflemesi uygulanmıştır. Geleceğe yönelik enflasyonun tahmin edilmesine dayanan rejim ile sürdürülebilir ve düşük enflasyonun sağlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede TCMB tarafından kısa vadeli faiz oranları temel araç olarak kullanılmış ve fiyat istikrarı için piyasaların istikrarına ilişkin önlemler alınmıştır (TCMB, 2007).

2008 küresel krizinden sonra fiyat istikrarı ile finansal istikrar arasındaki ilişkinin farklı olduğu görülmüş, finansal sistemin sınırlandırılmaları ve riskleri için yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur. Küresel kriz her ülkeyi mevcut farklılıkları itibarıyla olumsuz etkilemiş, Türkiye'deki etkiler ise sermaye akımlarının girişiyle görülmüştür. Ülkedeki finansal istikrarın bozulmasıyla birlikte fiyat istikrarında kullanılan araçların yetersiz kaldığı anlaşılmış ve TCMB yeni politika araçlarını gündemine almıştır (TCMB, 2014).

Yeni para politikasının tasarımı TCMB'nin genel anlamda iki gelişmeden etkilendiği görülmüştür. Bunlar; dünya üzerinde merkez bankacılığına yönelik oluşan yeni bakış açısı ile kriz sonrasında küresel piyasada meydana gelen dalgalanmalardır (Kara, 2012). Para politikalarının yanı sıra Türkiye'de finansal istikrar doğrultusunda sistemik riskler ile düzenli şekilde mücadele edebilmek için 2011 yılında TCMB, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), SPK ve BDDK Başkanlarından oluşturulan “Finansal İstikrar Komitesi” kurulmuştur (TCMB, 2011: 73-74):

2010 yılı sermaye girişi kalitesindeki bozulmaların ve yaşanan dış finansman ihtiyacının neticesinde Türkiye ekonomisinde “ani durma” riski oluşmuştur. 2010’un sonuna kadar süren cari denge ile dış finansman kalitesindeki bozulmalar finansal istikrarda makro yaklaşımların gerekliliğini göstermiştir (TCMB, 2011: 73-74). 2008 küresel krizine yönelik gelişmiş ülkelerin uyguladığı politikalar Türkiye için de belirleyici olmuştur. Ülkedeki olumsuz etkilerin sınırlandırılması maksadıyla “kısa vadeli sermaye girişlerinin azaltılması” ve “kredi genişlemesinin yavaşlatılması” olmak üzere iki ana hedef belirlenmiştir (Başçı ve Kara, 2011: 9-25.). Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi maksadıyla TCMB 2010 sonrasında politika araçlarını çeşitlendirmiş ve bu bağlamda asimetrik faiz koridoru, zorunlu karşılıklar ve rezerv opsiyon mekanizmasını kullanmıştır (TCMB, 2014).

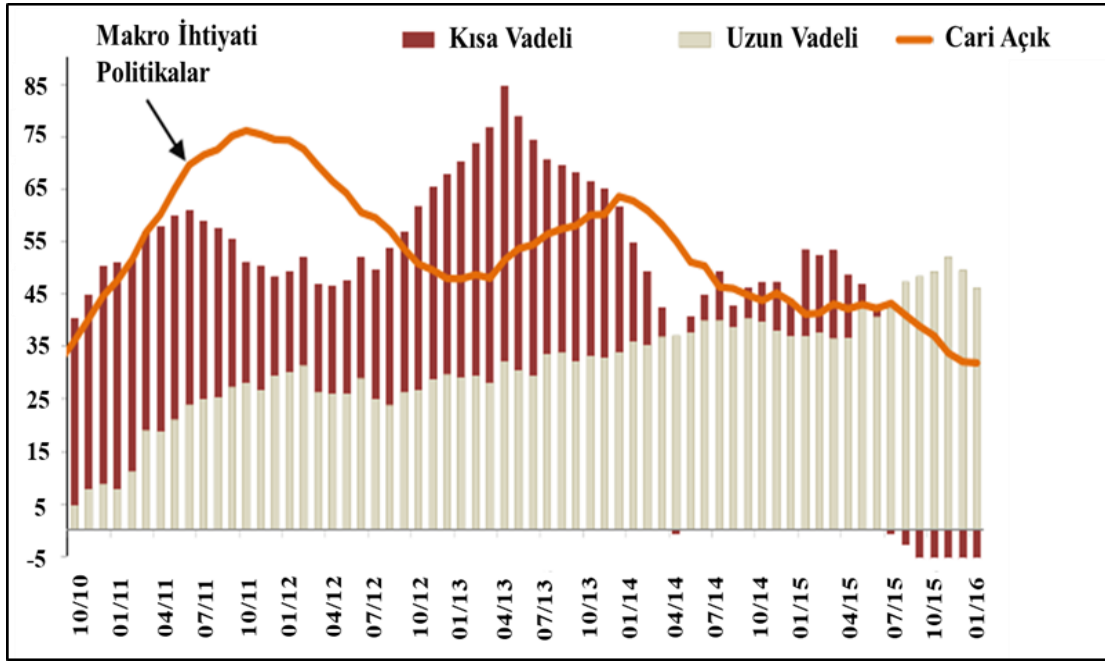
Enflasyon hedefi rejiminin benimsendiği Türkiye’de faiz koridoru aracı piyasayı etkilemede kullanılmıştır. Gecelik borç alma faizi, gecelik borç verme faizi ve politika faizi olmak üzere üç çeşit faiz oranının kullanıldığı faiz koridoru uygulamasında; veri denetimi günlük olarak yapılabilmiş, faizlerin döviz ve kredi kanalında farklı amaçlarda kullanımı sağlanabilmiştir (Vural, 2013: 30-31).

Uygulanan önemli bir politika aracı olarak zorunlu karşılıklar ise; TCMB’nin belirlediği orandaki banka mevduatlarının bir bölümünün MB’de tutulma zorunluluğudur. Zorunlu karşılıklar temel olarak; bankaların ödemedeki karşılaştığı zorluklara karşın tedbir maksadıyla ihtiyati amaçlı, makroekonomik göstergelerdeki bozulmalara karşın MB’nin istikrarı sağlayabilmesi maksadıyla parasal kontrol amaçlı ve likidite arzının dengelenmesi maksadıyla likidite yönetimi amaçlı olmak üzere üç amaç doğrultusunda kullanılmıştır (Alper ve Tiryaki, 2011: 1-10). Zorunlu karşılık uygulaması sermaye girişinin yoğun olduğu dönemde kredi arzının yükselmesinin sınırlanması ve piyasadaki para miktarının kontrol edilmesi açısından etkili bir araçtır (Serel ve Özkurt, 2014: 69).

Rezerv opsiyon mekanizması ise bankaların TCMB’de tuttuğu zorunlu karşılıkların belirli bir yüzdesinin altın ve döviz cinsinden tutulmasını sağlamaktadır. Bu uygulama ile isteğe bağlı olarak altın ya da döviz tutabilmek likidite yönetimi bakımından bankalara esneklik kazandırmaktadır. Bu şekilde sermaye girişlerinden doğabilecek olumsuzluklar giderilmekte ve bankaların gönüllü döviz birikimi sağlanmış olmaktadır (Küçüksaraç ve Özel, 2012).

3.3. Uygulanan Politikaların Finansal İstikrara Etkisi

Finansal istikrarın oluşturulmasında uygulanan politikalarda TCMB'nin ne kadar etkili olduğunun anlaşılabilmesi açısından politikaların finansal ve reel ekonomiye yansımalarını gösteren verilerin incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda cari açık ve sermaye girişlerini gösteren grafik Şekil 3'de olduğu gibidir. Buna göre 2010 yılında başlayan yeni politika araçlarının 2011 sonundan başlayarak cari açıkta azalmalar oluşturduğu görülmektedir. Aynı şekilde toplam sermaye girişleri içerisindeki kısa vadeli sermaye girişi payının azaldığı, uzun vadeli sermaye girişleri ise arttığı görülmektedir (Kara, 2016: 90).

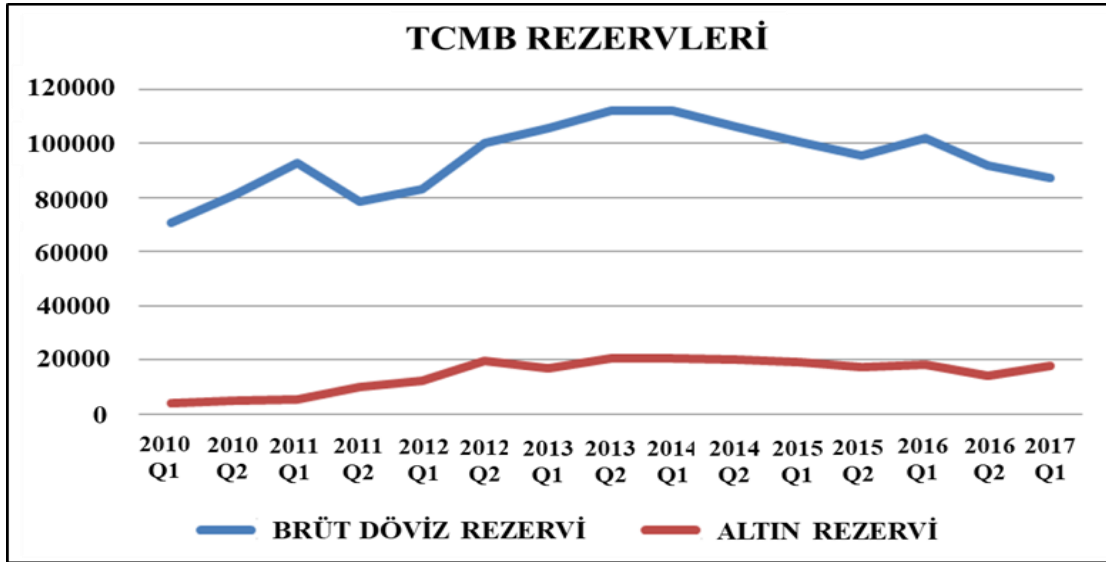

Şekil 3. Net Sermaye Girişleri ve Cari Açık (Milyar USD)

Kaynak: Kara, H. (2016). A brief assessment of Turkey's macroprudential policy approach: 2011-2015. *Central Bank Review*, 16(3): 90.

TCMB'nin araçları arasında rezerv opsiyon mekanizması ilk olarak Eylül 2011'de uygulanmaya başlamış, brüt döviz ve altın rezervlerinde bu dönemden başlayarak 2014 ikinci yarısına kadar artış görülmüştür. TCMB rezervleri durumu Şekil 4'de gösterilmiştir.

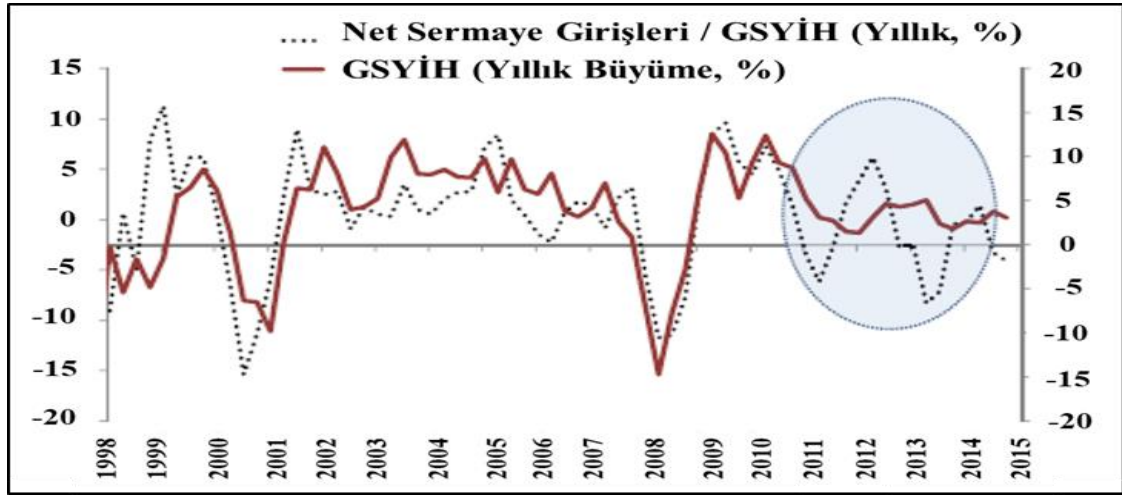
Finansal sistemdeki herhangi bir unsurun sermaye akımlarına duyarlılık durumuna bakılarak makro ihtiyati politikalar bakımından fikir edinilebilir. Bu kapsamda Türkiye'deki makro ihtiyati politikaların başarı durumunun anlaşılabilmesi için, yurtiçi ekonomik faaliyetlerinin sermaye akımlarına duyarlılık durumuna bakılabilir.

Şekil 4. TCMB Brüt Döviz ve Altın Rezervleri

Kaynak: TCMB, Mayıs 2017 Finansal İstikrar Raporu, Sayı 24: 22

Makro ihtiyati politikaların aktif olarak uygulanmaya başladığı dönemde Şekil 5’de gösterilen Türkiye’nin Gayrisafı Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyümesi ile sermaye hareketlerinin ilişkisine bakıldığında iki değişkenin de birbirinden uzaklaştığı görülmektedir (Kara, 2016: 91).

Şekil 5. GSYİH Büyüme Oranı ve Net Sermaye Girişleri

Kaynak: Kara, H., Özlü, P. ve Ünalı, D. (2015). *Türkiye için Finansal Koşullar Endeksi*, TCMB Çalışma Tebliği, No: 15/13, 41-73.

3.4. TCMB’nin Uyguladığı Politikaların Başarısının Değerlendirilmesi

Finansal krizlerde uygulanan para politikasının başarısı ile ilgili araştırmalar incelendiğinde Türkiye ve Güney Kore üzerinde araştırma yapan Alp ve Elekdağ (2011), enflasyon hedeflemesi ve serbest döviz kurunun krizin şiddetli durgunluğunu önlediğini ifade

etmektedirler. Çınar, Erdoğan, Gürgür ve Polat (2010) tarafından yapılan çalışmada ise; yüksek büyümeyi sınırlandırabilme riskine karşın TCMB'nin, 2006 yılı itibarıyla yaşanan kredi genişlemesi karşısında başlattığı ve 2007 son çeyreğine kadar kararlılıkla sürdürdüğü, parasal sıkılaştırma ile riskli kâğıtlardaki büyümenin sınırlandırılmasının başarıyı getirdiği belirtilmektedir. Ayrıca bankacılıkta mevcut güçlü bilanço yapısının ve serbest kur uygulamasının da finansal kriz etkilerini hafifletilmede önemli rol oynadığı vurgulanmıştır.

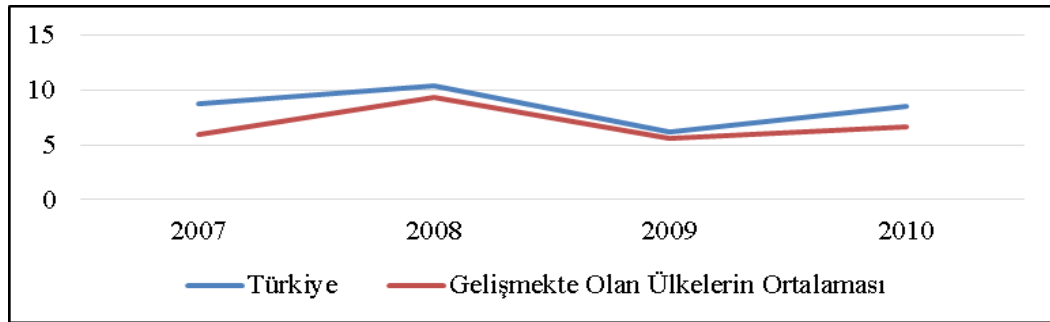
TCMB tarafından uygulanan politikadaki başarı durumu incelendiğinde hedeflere ulaşılabilme durumuna bakmak gerekmektedir. TCMB, temel olarak fiyat istikrarını hedeflemişse de 2008 sonundan 2010'a kadar ki süreçte yurtiçi kredi hacminin artırılarak sonrasında düşürülmesini ve sonuç olarak da finansal istikrarı hedeflemiştir. TCMB'nin Tablo 1'de gösterilen 2008-2011 yılları enflasyon hedefleri incelendiğinde; 2009 ve 2010'da hedeflenenin gerçekleştiği, ancak 2008 ve 2011'de hedeften sapıldığı görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye'de Hedeflenen ve Gerçekleşen Enflasyon Oranları (2008-2011)

	2008	2009	2010	2011
Hedef (%)	4	7,5	6,5	5,5
Gerçekleşme (%)	10,1	6,5	6,4	10,45

Kaynak: Dünya Bankası (<https://data.worldbank.org>), 15 Ocak 2020.

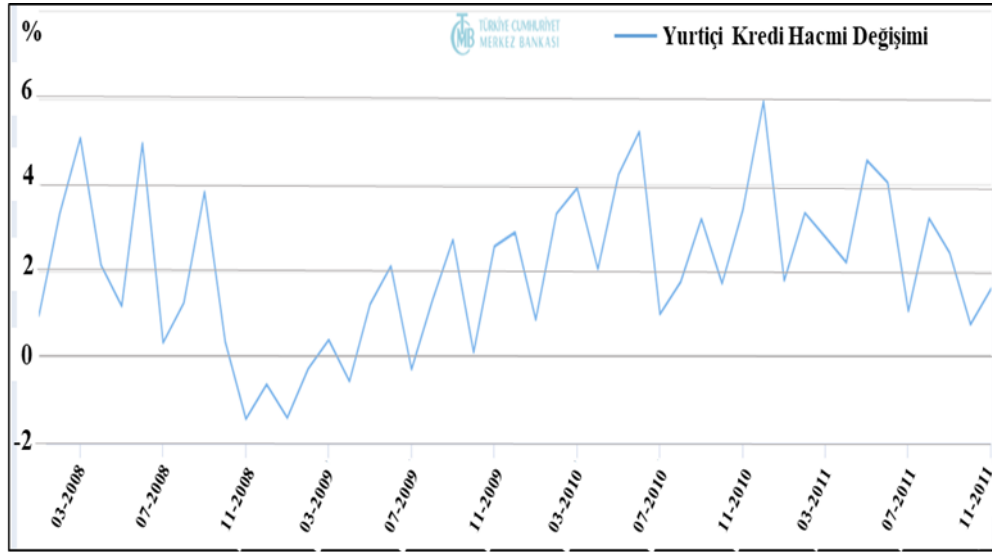
Türkiye ekonomisinin krizden önceki dönemde yüksek enflasyon yaşadığı dikkate alındığında, TCMB tedbirlerinin finansal kriz sürecinde enflasyon bakımından başarılı olduğu söylenebilir. Bu konudaki başarı durumuna ilişkin değerlendirmenin gelişmekte olan diğer ülkelerle karşılaştırılarak da yapılması mümkündür. Şekil 6'da görüldüğü üzere ekonomik yapıları açısından Türkiye ile benzer olan ülkelerin enflasyon oranları Türkiye ile paralellik göstermiştir. Sonuç olarak TCMB'nin finansal krizdeki para politikalarının başarılı olduğu söylenebilmektedir.

Şekil 6. Türkiye'de ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon Oranları (2007-2010)

Kaynak: Dünya Bankası (<https://data.worldbank.org>), 15 Ocak 2020.

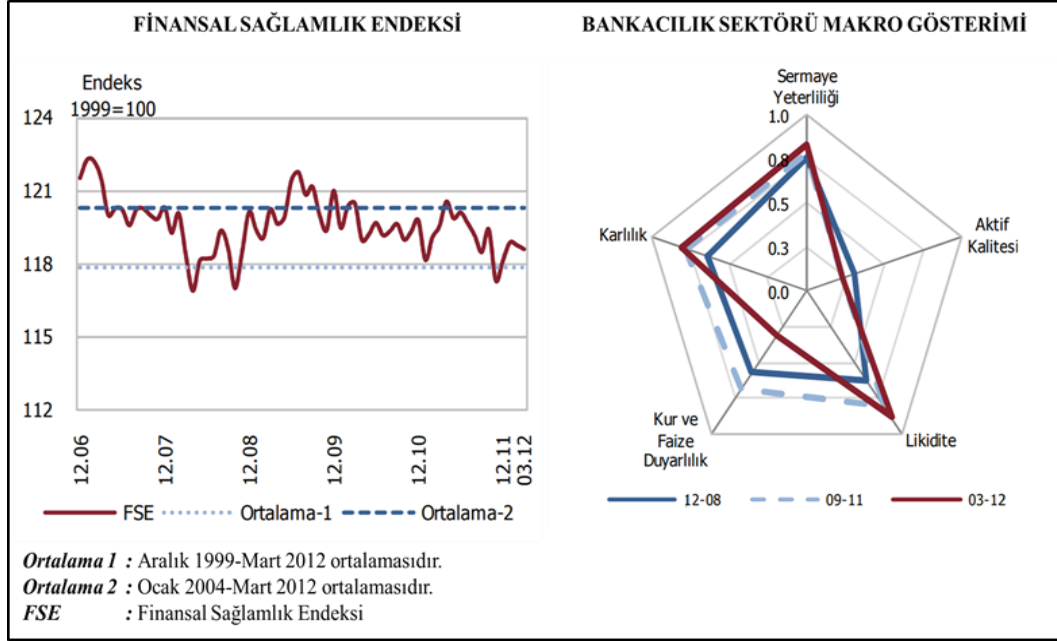
TCMB'nin yurtiçi kredi hacmindeki başarısı Şekil 7'de gösterilen kredi hacmi değişiminden anlaşılabilir. 2008 yılındaki finansal paniğin etkisini göstermeye başladığı dönemde toplam talebi arttırabilmek için TCMB uyguladığı politikalar sayesinde kredileri arttırabilmiştir. Ekonomideki aşırı ısınma ile cari açık sorunu oluştuğunda ise TCMB 2010'dan sonraki bazı dönemlerde kredi artış oranını sınırlandırmıştır. 2010 ikinci yarısı itibarıyla BDDK tarafından yapılan düzenlemelerin de etkisiyle kredi artış oranlarındaki azalma istikrar kazanmış ve TCMB'nin kredi artışlarına yönelik politikalarının başarılı olduğu görülmüştür.

Şekil 7. Yurtiçi Kredi Hacmi Artış Oranları (2008-2011)

Kaynak: TCMB. (2019). *TCMB Data Elektronik Veri Sistemi* https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_4/5906/DataGroup/turkish/bie_kmyikrhc/ (Erişim: 10.04.2019).

TCMB'nin finansal istikrar açısından başarısında Finansal Sağlık Endeksi (FSE) de bir göstergedir. TCMB'nin hesaplanmış FSE ile bankacılık sektörü makro gösterimi Şekil 8'de gösterilmektedir. Grafikte 2004-2012 yılları ortalaması ile endeks karşılaştırması bulunmaktadır. FSE'nin 2008 son çeyreğinden itibaren düştüğü görülsede sonraki dönemlerde ortalamanın üzerine çıktığı görülmektedir. Bankacılık sektörü incelendiğinde ise 2008'e oranla; sermaye yeterliliği, likidite ve karlılık açısından olumlu gelişmeler gerçekleşirken, aktif kalitesi ile kur ve faize duyarlılık açısından gerileme olduğu görülmektedir.

Şekil 8. Bankacılık Sektörü Makro Gösterimi ve Finansal Sağlamlık Endeksi

Kaynak: TCMB (2012).*Finansal İstikrar Raporu Mayıs 2012*. Sayı 14: 58

2008 krizi sürecine yönelik diğer finansal göstergeler incelendiğinde; TCMB tarafından döviz kurunda istikrarın sağlanması kapsamında uygulanan politikaların gelişmekte olan diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında kurdaki oynaklığı azalttığı görülmüştür. Buna ilave olarak kredi derecelendirme kuruluşlarınca TCMB nezdinde Türkiye ekonomisine verilen kredi notları da finansal sistemin sağlamlığını göstermiştir. Ayrıca ülkeye giren yabancı sermayenin vadesini uzatma çabaları kapsamında 2010 sonu itibarıyla başlatılan politikaların 2011 yılı sonundaki verilere bakıldığında başarılı olduğu görülmüştür (TCMB, 2011).

4. SONUÇ

ABD’de başlayarak tüm dünya geneline yayılan ve tarihteki en büyük krizlerden biri olarak görülen 2008 küresel finansal krizi, ABD finansal piyasalarının ardından reel ekonomiyi de etkilemiştir. Krizin sonuçlarına bakıldığında; finansal istikrar açısından para politikası hedeflerinin yetersiz olduğu ve finansal istikrarı sağlayabilmek için ortaya çıkan yeni bakış açısıyla birlikte makro ihtiyati politikalarda sorumluluğun MB'lere yüklenmesi gerekliliği görülmüştür.

Krizin en önemli nedenlerinden birinin bu bağlamda CDS’ler kanalıyla finansal kesimin kumar oyunları ve dolayısıyla sergilemiş olduğu etik dışı davranışları olduğunu anlaşılmıştır. CDS’leri pazarlayan kuruluşların, kredileri tahvil hâline getirmek suretiyle sigortalayarak denetim şirketlerine yüksek rüşvetler ödediği ve yüksek kredi derecelendirme notları elde ettiği bilinmektedir. Derecelendirme kuruluşlarının etik dışı davranışlarının altında yatan

neden, bu kuruluşların ücretlerinin tahvilleştirmeyi yapanlar tarafından ödenmesidir. Bu durumda, gerçeğin üstünde kredi notu almak için ödemeyi yapan kuruluşlar ile kredi notunu verenlerin davranışları büyük bir ekonomik krizi beraberinde getirmiştir.

Türkiye açısından incelendiğinde 2008 krizi ve sonrasında ABD tarafından uygulanan politikaların ülkede sermaye kanalında etkileri görülmüştür. Türk ekonomisinde ortaya çıkan kredilerdeki hızlı artış ve dış ticaret açığı sonucunda oluşabilecek finansal istikrarın bozulabilme riski ve reel sektöre yönelik olumsuz etkilere karşın TCMB tarafından makro ihtiyati politikalar uygulanmıştır.

Türkiye’de 2001 krizi sonrası gerçekleştirilen reformlar özellikle bankacılık sektörünün dayanıklılık kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca finansal istikrar konusunun TCMB Kanunu’na girmesi, Türkiye’nin iç dinamikleri kaynaklı 2001 krizinin finansal sistemi sağlamlaştırması ve bu dönemde atılan adımlar; 2008 krizinden doğan olumsuz etkilerin azalmasına katkı sağlamıştır. 2010 yılından sonra finansal istikrar maksadıyla aktif olarak uygulanan makro ihtiyati politikalar ile 2011’de kurulan “Finansal İstikrar Komitesi” ile birlikte sistemik riskin izlenebilmesi sonucunda ülkedeki resmi altyapının da teşkil edildiği görülmüştür.

TCMB tarafından uygulanan politika araçlarının genel olarak aşırı kredi büyümesinin önlenmesi maksadıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda; zorunlu karşılık oranlarını yükseltmek vasıtasıyla bankaların kredi miktarlarının düşürüldüğü ya da kredi faizlerini yükseltildiği görülmüş, ayrıca rezerv opsiyon mekanizması uygulamasıyla da piyasadaki likidite kontrol edilmiş ve bankaların döviz biriktirmesi sağlanmıştır. Uygulanan faiz koridoru aracı ise özellikle 2010 sonrasında oluşturulan asimetric faiz koridoru ile finansal istikrara katkı sağlanmış, faiz koridorunun alt ve üst bantlarıyla oynanarak sermaye giriş-çıkışı kontrolündeki akımlara müdahale edilmeye çalışılmıştır.

Makro ekonomik açıdan bakıldığında, spekülative amaçla tutulan para reel ekonomiden bağımsız bir hâle dönüşmesini krizin temel nedenlerinden biri olarak gösterilebilir. 1929 Büyük Buhranı başta olmak üzere ekonomilerde birçok kriz yaşanmıştır ve bu durum ne ilk ne de son olarak nitelendirilebilir. Sürekli ve birikimli olarak gelişen teknoloji ve küreselleşme durumu göz önüne alındığında, piyasaların denetimsiz kalmaması gerektiğinin önemi yaşanan krizlere ve ağır ekonomik maliyetlerine bakıldığında su götürmez bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda hükümetlerin piyasalar üzerinde düzenleyici ve denetleyici tedbirler alması krizlerin yaşanma ihtimalini düşürmekle beraber yaşanacak olan krizlerin etkisini sınırlandıracak ve hızlı bir toparlanma için esnek bir manevra alanı yaratacaktır.

KAYNAKLAR

- Aktan, C. C. ve Şen, H. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 42, 1225-1230.
- Alp, H. ve Elekdağ S. (2011). *The role of monetary policy in Turkey during the global financial crisis*. IMF Working Paper, WP/11/150.
- Alper, K. ve Tiryaki, S.T. (2011). Zorunlu Karşılıkların Para Politikasındaki Yeri. *TCMB Ekonomi Notları*, 8, 1-10.
- Başçı, E. ve Kara, H. (2011). Finansal istikrar ve para politikası. *İktisat İşletme ve Finans*. 26 (302), 9-25.
- BDDK, (2012). *Finansal Piyasalar Raporu*. Aralık 2012.
- Borio, C. ve Mathias, D. (2009). *Towards an Operational Framework for Financial Stability: "Fuzzy" Measurement and its Consequences*. BIS Working Papers, No: 284, 1-32.
- Crockett, A. (1997). Why is Financial Stability a Goal of Public Policy?, Symposium of *Maintaining Financial Stability in a Global Economy*, FED of Kansas City, 6-7.
- Çınar, B., Erdoğan, Ö., Gürgür, T. ve Polat, T. (2010). *Küresel Kriz Politika Uygulamaları*. TCMB Ekonomi Notları, 12, 1-11.
- Değertekin, E.A. (2010). Finansal Krizle İlgili Uluslararası Kurumların Yürüttüğü Çalışmalar. *Sermaye Piyasasında Gündem*, 89, 7-19.
- Deniz, G. (2013). *2008 Küresel Krizinin Ekonomik Etkileri ve Kriz Döneminde Alınan Para-Maliye Politikası Önlemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dünya Bankası (2019). <https://data.worldbank.org/country/turkey?locale=tr>, (Erişim: 10.04.2019).
- Eichengreen, B. (2004). *Financial Instability*. University of California, Copenhagen Consensus, Copenhagen.
- Eğilmez, M. (2009). *Küresel Finans Krizi*. 5. Baskı. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ersoy, E. ve Ünlü, U. (2016). Tezgahestü Türev Piyasa İşlemleri. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 143-162
- Houben, A., Kakes, J. ve Schinasi, G. (2004). *Toward a Framework for Safeguarding Financial Stability*. IMF Working Paper, wp/04/101.
- Kantar, L. (2010). *Mortgage (İpotekli Konut Kredisi) ve 2008 Küresel Krizine Olan Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kara, H. (2012). *Küresel Kriz Sonrası Para Politikası*. TCMB Çalışma Tebliği, No: 12/17.
- Kara, H. (2016). A brief assessment of Turkey's macroprudential policy approach: 2011-2015. *Central Bank Review*. 16(3), 85-92.
- Kara, H., Özlü, P. ve Ünalı, D. (2015). *Türkiye için Finansal Koşullar Endeksi*. TCMB Çalışma Tebliği, No: 15/13, 41-73.
- Kazgan, Gülten, (2012). *2008 Küresel Krizi: Nedenleri, Etik İlkeleri ve İktisat Eğitimi*. Discussion Paper, No. 2012/98, Turkish Economic Association, Ankara: 5.
- Kırcı, H. (2017). *Küresel Finansal Krizden Çıkış Amacıyla Alınan Önlemler ve Sonuçları*. Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, A., Avsallı, H., Korkut, G., Güner H. ve Tetik, A. (2013). Küresel Ekonomik Krizde Dünyada ve Türkiye'de İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Politikalar: Başarılı ve Başarısız Ülkeler. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(1), 113-125.
- Küçükiremitçi, O., Genç, Ö., Şimşek, M., Karaca, M. ve Eşiyok, B.A. (2008). *Küresel Mali Kriz ve Reel Sektöre Muhtemel Etkileri*. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü.
- Küçüksaraç, D. ve Özel, Ö. (2012). *Rezerv Opsiyonu Mekanizması ve Optimal Rezerv Opsiyonu Katsayılarının Hesaplanması*. TCMB Çalışma Tebliği, No: 12/32.

- Mishkin, F. S. (2000). *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*. (Çev. İlyas Şıklar-Ahmet Çakmak-Suat Yavuz), Bilim Teknik Yayınevi: İstanbul.
- Narin, M. ve Kutluay, D. (2013). Küresel Finansal Piyasalarda Değişim ve Yükselen Güçler: BRIC Ülkeleri. *Ankara Sanayi Odası Yayın Organı*, 43-46.
- Padoa-Schioppa, T. (2002). *Central Banks and Financial Stability: Exploring a Land in Between*. Second ECB Central Banking Conference Frankfurt am Main, 3-11.
- Plosser, C. I. (2009). Redesigning Financial System Regulation, New York University Conference *Restoring Financial Stability: How to Repair a Failed System*, 3-4.
- Schinasi, G. J. (2004). *Defining Financial Stability*. IMF Working Paper, WP/04/187, 6-12.
- Serel, A. ve Özkurt, İ.C.. (2014). Geleneksel Olmayan Para Politikası Araçları ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(22), 56-71.
- SPK. (2011). *2010 Faaliyet Raporu*, Ankara.
- Şahin, S. Ç. (2011). *Küresel Krizin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TCMB. (2007). *TCMB Yıllık Rapor 2006*. Ankara.
- TCMB. (2011). *2012 Yılında Para ve Kur Politikası*. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/57800836-adae-4f2b-8a47-c81e9011cef0/2012ParaPolKonusma.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-57800836-adae-4f2b-8a47-c81e9011cef0-m3fC4SP>, (Erişim: 10.04.2019).
- TCMB. (2011). *Finansal İstikrar Raporu Kasım 2011*, Sayı 13. Ankara.
- TCMB. (2012). *Finansal İstikrar Raporu Mayıs 2012*, Sayı 14, Ankara.
- TCMB. (2013). *Finansal İstikrar Raporu Mayıs 2013*, Sayı 16. Ankara.
- TCMB. (2014). *TCMB Bülten, Haziran 2014*, Sayı 34, Ankara.
- TCMB. (2017). *Finansal İstikrar Raporu Mayıs 2017*, Sayı 24, Ankara.
- TCMB. (2019). *Finansal İstikrar* <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Finansal+Istikrar/> (Erişim: 08.04.2019)
- TCMB. (2019). *TCMB Data Elektronik Veri Sistemi* https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_4/5906/DataGroup/turkish/bie_kmyikrh/ (Erişim: 10.04.2019).
- Terzi, N. ve Uluçay, K. (2011). The Role of Credit Default Swaps on Financial Market Stability. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 24 (2011)pp. 983–990.
- Tiryaki, G. (2009). Basel Regulations, Economic Capital and Their Implications For The Turkish Banking Industry, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 118-133.
- TÜİK. (2019). *TÜİK Yayınlanmış İstatistikler*. www.tuik.gov.tr. (Erişim: 10.04.2019).
- Vural, U. (2013). *Geleneksel olmayan para politikalarının yükselişi*. TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Yavuzarslan, N. (2011). *Finansal İstikrar ve Zorunlu Karşılıklar*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Yılmaz, D. (2009). Küresel Kriz ve Merkez Bankası, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(84), 9-16.
- Yücel, F. ve Kalyoncu, H. (2010). Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri ve Ülke Ekonomilerini Etkileme Kanalları: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*, (159), 53-69.